

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 16 grudnia 2019 r.

Poz. 7523

UCHWAŁA NR XIII/131/19 RADY MIASTA PUŁAWY

z dnia 28 listopada 2019 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego programu opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz.U. z 2019 r. poz. 506, z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 2067 z późn. zm.) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków Rada Miasta Puławy uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 - 2022”, który stanowi załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Puławy.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

Przewodnicząca Rady Miasta
Puławy

Bożena Krygier

Załącznik
do Uchwały nr XIII/131/19
Rady Miasta Puławy
z dnia 28 listopada 2019 r.

**Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy
na lata 2019 – 2022**

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	11
4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	14
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	22
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami obowiązującymi na poziomie miasta.....	22
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta.....	31
5.2.1. Charakterystyka miasta.....	31
5.2.2. Zarys historii obszaru miasta.....	32
5.3. Krajobraz kulturowy – zabytki o największym znaczeniu dla miasta Puławy.....	33
5.3.1. Dziedzictwo niematerialne.....	45
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	49
5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	49
5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	53
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	54
5.6. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.....	59
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń.....	61
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami...	63
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	69
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	70
9.1. Dotacje.....	71
9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.....	75
9.3. Środki europejskie.....	76
10. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków.....	78
11. Bibliografia.....	81
12. Spis tabel i zdjęć.....	82

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje związki międzyludzkie i określa tożsamość i świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe stanowią cenny element kultury, który wpływa na kształtowanie się otoczenia człowieka współczesnego, mając wszechstronny wpływ na jego życie codzienne. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno-gospodarczego.

Po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiły się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Zaczynamy postrzegać dziedzictwo kulturowe jako jedną z ważniejszych gałęzi życia gospodarczego, która może generować znaczne zyski. Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastępując starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie. Ustawa zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata programów opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku.

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami Miasta Puławy (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego miasta Puławy. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 ze zm.) z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Prezydenta, następnie po uzyskaniu opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miasta Puławy. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Prezydent przedstawia Radzie Miasta Puławy sprawozdanie z wykonania GPOnZ.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Miasta Puławy na lata 2015 – 2018, który został przyjęty uchwałą nr XV/114/15 Rady Miasta Puławy z dnia 24 września 2015 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie miasta, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców miasta, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Konieczność opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami jest nałożona przez art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, który stwierdza, iż:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:
 - 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
 - 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 - 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
 - 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
 - 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 - 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
 - 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.
6. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3:** definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie:

„1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;

3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;

4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;

8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych”.

– **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art 7:** określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 19). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie decyzji Wojewódzki Konserwator Zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 9). Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19:** wskazuje, że „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

– **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 506), gdzie w art. 7 ust 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym:

• **Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw** (Dz. U. 2017 r. poz. 1595).

• **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1945 ze zm.). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

• **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1186 ze zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

• **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1369 ze zm.), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

• **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1614), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

• **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2204 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

• **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1983 ze zm.). Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek,

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki – ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej – prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury.

• **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 688 ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

• **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

• **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2011 r. nr 113 poz. 661).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczenia i noszenia.

• **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 917 ze zm.), która określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479), która mówi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 553).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu miasta, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji miasta, poprawy przepływu informacji pomiędzy miastem, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowego miasta. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Obecnie przygotowany jest projekt Krajowego programu na lata 2019 – 2022. Obowiązujące dotychczasowe programy zakończyły się w dniu 31 grudnia 2017 r.

Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 2019 – 2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:
Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

• Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 wraz z uzupełnieniem na lata 2004 – 2020

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę,
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

- **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta przez Radę Ministrów uchwałą nr 8 z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

- 1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć, jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

– Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu – wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.

– Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych – stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta przez Radę Ministrów uchwałą nr 104 z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii, jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

• Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 została przyjęta przez Radę Ministrów uchwałą nr 239 z dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ uwzględniono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta wynikające z dokumentów na poziomie:

- **wojewódzkim:** Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2015 – 2018, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego, Koncepcja programowo-przestrzenna rozwoju turystyki i rekreacji w województwie lubelskim, Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego, Koncepcja Programowo-Przestrzenna Rozwoju Turystyki i Rekreacji w Województwie Lubelskim;
- **powiatowym:** Strategia Rozwoju Powiatu Puławskiego do 2020 roku z perspektywą do roku 2030, Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Puławskiego na lata 2014 – 2017 z perspektywą do roku 2024, Plan Rozwoju Turystyki dla subregionu trójkąta turystycznego Kazimierz Dolny – Nałęczów – Puławy na lata 2012 – 2020, Powiatowy Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Puławskiego na lata 2017 – 2020.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej miasta Puławy.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- **Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do 2030 r.) została przyjęta w czasie XXXIV sesji Sejmiku Województwa Lubelskiego dnia 24 czerwca 2013 r. Dokument ten stanowi aktualizację Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006 – 2020 przyjętej przez Sejmik Województwa Lubelskiego uchwałą nr XXXI/545/09 z dnia 27 kwietnia 2009 r. Jest to najważniejszy dokument, który wyznacza kluczowe długoterminowe cele i kierunki rozwoju, wizję województwa lubelskiego.

Działania związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w sposób bezpośredni zaprogramowano w Osi Priorytetowej – VII Kultura, Turystyka i Współpraca Międzyregionalna. Celem tego priorytetu jest zwiększenie udziału sektorów kultury i turystyki w gospodarce województwa lubelskiego oraz wzmocnienie powiązań międzynarodowych regionu. Aby osiągnąć założone cele przyjęto następujące kierunki działań:

- Zwiększenie dostępności do dóbr kultury i infrastruktury turystycznej;

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

– Wypromowanie wizerunku Lubelszczyzny jako regionu o dużej atrakcyjności kulturalnej i turystycznej;

– Stworzenie efektywnych powiązań partnerskich w ramach współpracy międzyregionalnej.

Przewiduje się również następujące formy wsparcia:

– Wsparcie projektów poprawiających dostępność do obiektów i dóbr kultury oraz miejsc atrakcyjnych turystycznie, a także służących rozwojowi aktywnych form turystyki;

– Dotacje na przystosowanie zabytków do potrzeb turystyki i kultury oraz rozwijanie i wspieranie infrastruktury kultury o znaczeniu lokalnym, regionalnym oraz ponadregionalnym;

– Wsparcie finansowe projektów polegających na łączeniu funkcji turystycznych z rekreacyjnymi, edukacyjnymi, ekologicznymi i kulturalnymi;

– Finansowanie tworzenia i rozwijania kompleksowego systemu informacji i promocji turystycznej i kulturalnej;

– Wsparcie tworzenia efektywnych powiązań międzyregionalnych w układzie bilateralnym i sieciowym w różnych obszarach życia społecznego i gospodarczego.

Walory krajobrazowe oraz dziedzictwo historyczne regionu stwarzają pewien potencjał turystyczny, który może być wykorzystany dla rozwoju niektórych układów lokalnych województwa lubelskiego. Na terenie województwa znajdują się obszary turystyczne cenione przede wszystkim w kraju. Na kulturowe zasoby województwa lubelskiego o turystycznym znaczeniu składa się kilka najwyższej klasy zabytków, wiele obiektów o wysokich walorach architektonicznych oraz dziedzictwo wielokulturowości. Jest to potencjał nie do końca „odkryty” turystycznie, w czym należy upatrywać szans na zwiększenie liczby odwiedzających.

W obszarze kultury wskazano, że istotnym potencjałem województwa lubelskiego są jego wielokulturowe tradycje, nie w pełni wykorzystywane dla pobudzania poczucia tożsamości regionalnej. Lubelskie to także miejsce dotknięte zbrodniami totalitaryzmu XX w. Podmioty działające w dziedzinie kultury mają duży wpływ edukacyjny, a także w oparciu o swoją bazę materialną i kadrową stwarzają możliwości nowych działań.

• **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2015 – 2018**

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2015 – 2018 został przyjęty przez Sejmik Województwa Lubelskiego uchwałą nr IX/129/2015 z dnia 26 czerwca 2015 r. Jest to aktualizacja Programu, który obowiązywał w latach 2007 – 2010, następnie 2011 – 2014.

Wyznaczone cele Programu na lata 2015 – 2018:

Cel strategiczny I. Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

Cel operacyjny 1. Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi.

Cel operacyjny 2. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny II. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno-ekonomiczny.

Cel operacyjny 1. Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.

Cel operacyjny 2. Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.

• **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego**

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Lubelskiego uchwałą nr XI/162/2015 z dnia 30 października 2015 r. Jest to dokument o charakterze długoterminowym i określa zasady i kierunki kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa.

Jako jeden z uwarunkowań wewnętrznych rozwoju zagospodarowania wskazano środowisko kulturowe. Na potencjał kulturowy województwa składają się: zabytkowe zasoby urbanistyczne i ruralistyczne, unikalne zabytkowe obiekty architektury sakralnej i świeckiej, zespoły pałacowo-

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

ogrodowe i dworskie, zabytki techniki i militarne, cmentarze różnych wyznań, miejsca kultu religijnego oraz stanowiska archeologiczne.

Jednym z wyzwań rozwojowych województwa lubelskiego jest poprawa ładu przestrzennego i harmonizacja zagospodarowania z walorami dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Dzięki odpowiedniej ochronie i promocji wzrośnie rozpoznawalność i atrakcyjność województwa lubelskiego. Zakłada się, że zarządzenie krajobrazem oparte będzie o zasady komplementarności aspektów środowiskowych, historyczno-konserwatorskich oraz estetycznych. Działania ochronne dotyczyć będą objęcie ochroną prawną krajobrazów przyrodniczych i kulturowych, w tym układów urbanistycznych i ruralistycznych.

Celem wiodącym jest zrównoważony rozwój przestrzenny regionu prowadzący do podniesienia konkurencyjności województwa i poprawy warunków życia. W sferze zagospodarowania przestrzennego środowiska kulturowego jako cel główny wyznaczono wzmacnianie tożsamości kulturowej regionu przez ochronę i pielęgnację zasobów kulturowych oraz ich wzbogacanie walorami współczesnymi. Dla powyższego celu określono cele szczegółowe:

- identyfikacja, zachowanie i ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego oraz różnorodności krajobrazu kulturowego;
- zachowanie przed zatarciem specyfiki kulturowej ukształtowanych historycznie struktur przestrzennych;
- zachowanie i wzbogacenie zasobów dóbr kultury współczesnej;
- rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego.

W zakresie środowiska kulturowego Plan określa kierunki i działania mające na celu ochronę dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej. Wskazuje przestrzenne warunki realizacji regionalnej polityki rozwoju oraz rekomendacje dla podmiotów realizujących politykę przestrzenną w regionie.

Kierunki i działania dla obszaru dziedzictwa kulturowego:

Kierunek: Ochrona obiektów dziedzictwa kulturowego o znaczeniu światowym, europejskim i krajowym.

Działania:

- 1.1. Wykorzystywanie obiektów i kształtowanie zagospodarowanych przestrzeni kulturowych odpowiednio do ich statusu (światowego, europejskiego, krajowego);
- 1.2. Włączenie obiektów o wysokich wartościach kulturowych w systemie ochrony światowego i krajowego dziedzictwa.

Kierunek: Ochrona i opieki nad zabytkami nieruchomymi.

Działania:

- 2.1. Rewaloryzacja oraz rewitalizacja układów urbanistycznych, ruralistycznych i przestrzennych;
- 2.2. Rewaloryzacja obiektów i zespołów zabytkowych;
- 2.3. Ochrona przed zabudową i eksponowanie miejsc pamięci narodowej, w tym wydarzeń i walk historycznych;
- 2.4. Uczynienie relikwów zabytków archeologicznych.

Kierunek: Ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego.

Działania:

- 3.1. Wspieranie tworzenia parków kulturowych;
- 3.2. Zachowanie i konserwacja zieleni komponowanej;
- 3.3. Ochrona panoram w celu zachowania historycznych sylwet obiektów i zespołów urbanistycznych;
- 3.4. Ochrona zagrożonych zanikiem tożsamości historycznie ukształtowanych krajobrazów rolniczych;
- 3.5. Ochrona i odtwarzanie historycznych przestrzeni publicznych o potencjale kulturowym;
- 3.6. Tworzenie szlaków turystycznych.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Kierunek: Ochrona dóbr kultury współczesnej.

Działania:

- 4.1. Ochrona przed deformacją układów urbanistycznych;
- 4.2. Ochrona przed zmianą formy i kompozycji architektonicznej obiektów;
- 4.3. Ochrona i rewitalizacja przestrzeni publicznych o potencjale kulturowym.

• **Koncepcja programowo-przestrzenna rozwoju turystyki i rekreacji w województwie lubelskim**

Koncepcja programowo-przestrzenna rozwoju turystyki i rekreacji w województwie lubelskim została przyjęta przez Zarząd Województwa Lubelskiego uchwałą nr CLXVIII/1984/08 z dnia 7 października 2008 r. Koncepcja ta ustanawia główne cele i kierunki rozwoju sektora turystyki i rekreacji, syntezę diagnozy uwarunkowań rozwoju turystyki, identyfikację głównych rodzajów produktu turystycznego, waloryzację przestrzeni turystycznej województwa oraz źródła finansowania rozwoju turystyki. Wskazuje na rolę administracji publicznej oraz innych podmiotów w zakresie wsparcia rozwoju produktów turystycznych. Pokazuje główne potrzeby inwestycyjne na rzecz poprawy jakości przestrzeni turystycznej, zalecenie do planów zagospodarowania przestrzennego i wskaźniki monitorowania realizacji programu.

Do czynników atrakcyjności turystycznej wskazanych obszarów i rejonów zaliczono między innymi: występowanie zespołów i obiektów zabytkowych o wysokich walorach dziedzictwa kulturowego oraz sanktuariów, walory przyrodnicze i krajobrazowe, walory kulturowe, sposoby udostępniania walorów turystycznych obszarów.

Główne kierunki rozwoju sektora turystycznego to m.in.: turystyka krajoznawcza-indywidualna i zorganizowana (wycieczkowa) wykorzystująca dziedzictwo kulturowe, oparte o ekspozycję zabytków oraz bogatą i barwną historię regionu; turystyka promocyjna-związana z walorami turystycznymi lubelskiej wsi, z obyczajami czy twórczością ludową, walorami etnograficznymi, folklorem.

Cel nadrzędny koncepcji zdefiniowano jako: podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej województwa, zwiększenie ruchu turystycznego przy jednoczesnym zachowaniu walorów kulturowych i przyrodniczych regionu.

Dla realizacji celu nadrzędnego określono następujące priorytety, cele operacyjne i kierunki działań:

Priorytet 2. Kształtowanie walorów turystycznych województwa.

Cel operacyjny 2.1. Podnoszenie atrakcyjności poprzez ochronę, ekspozycję zasobów kulturowych i przyrodniczych: ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej; ochrona kulturowa, wzbogacenie kulturowe regionu (między innymi ochrona i rewaloryzacja, a także podniesienie ekspozycyjności wszystkich zabytkowych zespołów architektonicznych obiektów drewnianych i murowanych oraz zespołów urbanistycznych);

Priorytet 3. Rozwój infrastruktury turystycznej i usług turystycznych.

Cel operacyjny 3.3. Wsparcie rozwoju infrastruktury uzupełniającej: dostosowanie istniejących placówek kultury do potrzeb ruchu turystycznego i ich szersze udostępnienie dla turystów.

• **Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego**

Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Lubelskiego uchwałą nr XXIX/412/04 z dnia 28 grudnia 2004 r. Program jest istotnym narzędziem wspierania rozwoju województwa i poprawy jego atrakcyjności. Jest niezbędnym narzędziem porządkującym potrzeby województwa w tej sferze polityki regionalnej, tworząc założenia skojarzonych działań i koordynacji lokalnych programów rewitalizacji i rozwoju miast. Jego celem jest radykalna poprawa kondycji ośrodków miejskich na Lubelszczyźnie, ich ładu przestrzennego i zasobów kulturowych.

W miastach województwa lubelskiego istnieją warunki do stworzenia atrakcyjnych produktów markowych polskiej turystyki. Istnieje możliwość oparcia ich na bogatym dziedzictwie kulturowym.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Taką możliwość dają też walory przyrodnicze Roztocza, Polesia, doliny Bugu i Wisły oraz innych terenów o istotnym potencjale turystycznym. Udostępnienie dóbr turystycznych wymienionych ośrodków i stref turystycznych będzie wymagało stworzenia infrastruktury obsługi ruchu turystycznego.

Na podstawie analizy za cel nadrzędny uznano: poprawę atrakcyjności i konkurencyjności miast regionu służącą zrównoważonemu rozwojowi województwa. Dla jego osiągnięcia przewiduje się realizację zadań skierowanych na poprawę standardów życia mieszkańców i przyjezdnych, poprawę standardów i zwiększenie możliwości funkcjonowania podmiotów gospodarczych oraz instytucji publicznych i organizacji społecznych. Zależy to w głównej mierze od wyposażenia miast w odpowiednią bazę infrastrukturalną obejmującą w szczególności bazę niezbędną dla działalności ekonomicznej, od której w głównej mierze zależeć będzie stabilny i zrównoważony rozwój miast regionu.

Cel ma być osiągnięty w trzech priorytetach:

1. Rewitalizacja zdegradowanych terenów miejskich.
2. Poprawa standardów funkcjonowania i rozwoju miast.
3. Wzrost i efektywne wykorzystanie potencjału miast.

Do najważniejszych celów powiązanych z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz odnoszących się do Puław, a które będą realizowane w ramach powyższych priorytetów można zaliczyć:

Cel 1.2. Rewitalizacja zabytkowej tkanki miast.

Kierunki działań w ramach celu:

- renowacja zabytkowych centrów miejskich, zabytkowych obiektów i zespołów zabudowy oraz przestrzeni publicznych w układach urbanistycznych,
- remonty, modernizacja i adaptacja obiektów historycznych wraz z otoczeniem na cele (funkcje) wynikające z polityki rozwoju miast (edukacja, turystyka, kultura, usługi itd.) z uwzględnieniem funkcji mieszkaniowej,
- rewitalizacja, zagospodarowanie i zabezpieczenie historycznych podziemi.

Cel 2.2. Ochrona, zachowanie tożsamości i różnorodności kulturowej i przyrodniczej miast regionu.

Kierunki działań w ramach celu:

- ochrona, rewaloryzacja obiektów i zespołów zabudowy o szczególnym znaczeniu dla tożsamości kulturowo-historycznej miast regionu,
- ochrona, rewaloryzacja, rewitalizacja charakterystycznych (unikatowych) układów urbanistyczno-przestrzennych miast regionu (skala i rodzaj zabudowy, panoramy widokowe, sylwetki miast, dominanty itd.),
- rewitalizacja, rehabilitacja zdegradowanych terenów zielonych, zwiększanie powierzchni terenów zielonych w ośrodkach miejskich,
- promowanie walorów krajobrazowych miast.

Cel 3.2 Rozwój większych miast jako regionalnych ośrodków rozwoju.

Kierunki działań w ramach celu:

- modernizacja i rozbudowa bazy usług, edukacji, kultury, zdrowia, turystyki itd.,
- zwiększenie sieci usług kultury (modernizacja i rozbudowa bazy, doposażenie bazy, rozszerzenie oferty, itp.),
- rozwój i modernizacja infrastruktury turystycznej miast regionu (wzbogacanie bazy o nowe obiekty, podniesienie standardów obiektów istniejących, adaptacja budynków, zespołów i obiektów zabytkowych na cele związane z turystyką),
- organizacja regionalnych i lokalnych ośrodków informacji turystycznej oraz jednostek wspierających rozwój turystyki,

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

– podniesienie turystycznej i inwestycyjnej atrakcyjności miast regionu poprzez konserwację, rewaloryzację i rewitalizację tkanki historycznej, wspieranie estetyki i ładu przestrzennego na terenach zurbanizowanych.

Cel 3.3 Rozwój mniejszych miast jako ponadlokalnych ośrodków obsługi.

Kierunki działań w ramach celu:

- zachowanie, rozbudowa i rozwój podstawowej bazy usług, edukacji, kultury, zdrowia, turystyki itd.,
- rozwój i modernizacja infrastruktury turystycznej miast, wykorzystanie indywidualnych walorów i wartości kulturowych miast dla rozwoju turystyki,
- zachowanie warunków powszechnej dostępności do kultury zwłaszcza w mniejszych ośrodkach (modernizacja, rozbudowa, doposażenie bazy, rozszerzanie oferty, itp.).

• **Koncepcja programowo-przestrzenna rozwoju turystyki i rekreacji w województwie lubelskim**

Koncepcja programowo-przestrzenna rozwoju turystyki i Rekreacji w Województwie Lubelskim została przyjęta przez Zarząd Województwa Lubelskiego uchwałą nr CLXVIII/1984/08 z dnia 7 października 2008 r.

Celem nadrzędnym Koncepcji jest „Podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej województwa, zwiększenie ruchu turystycznego przy jednoczesnym zachowaniu walorów kulturowych i przyrodniczych regionu”.

W ramach tego celu wyznaczono następujące priorytety:

Priorytet 1. Tworzenie i rozwój markowych produktów turystycznych.

Cel operacyjny 1.1 Podnoszenie konkurencyjności produktów strategicznych dla rozwoju turystyki w województwie.

Kierunki działań w ramach celu:

- kreowanie nowoczesnej oferty turystycznej w oparciu o walory kulturowe markowych produktów turystycznych,
- utrzymywanie i promowanie istniejących kulturowych szlaków turystycznych,
- lepsza ochrona i ekspozycja istniejących atrakcji turystycznych województwa, a zwłaszcza dziedzictwa kultury, historii i unikatowych walorów przyrodniczych,
- poprawa wizerunku i postrzegania województwa lubelskiego.

Priorytet 2. Kształtowanie walorów turystycznych województwa.

Cel operacyjny 2.1 Podnoszenie atrakcyjności poprzez ochronę, ekspozycję zasobów kulturowych i przyrodniczych.

Kierunki działań w ramach celu:

- ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej,
- ochrona kulturowa, wzbogacenie kulturowe regionu (m.in.: ochrona i rewaloryzacja, a także podniesienie ekspozycyjności wszystkich zabytkowych zespołów architektonicznych obiektów drewnianych i murowanych oraz zespołów urbanistycznych ochrona i rewaloryzacja oraz podniesienie ekspozycyjności wszystkich sanktuariów w regionie).

Priorytet 3. Rozwój infrastruktury turystycznej i usług turystycznych.

Cel operacyjny 3.3 Wsparcie rozwoju infrastruktury uzupełniającej

Kierunek działań w ramach celu:

- dostosowanie istniejących placówek kultury do potrzeb ruchu turystycznego i ich szersze udostępnienie dla turystów.

Koncepcja wskazuje główne kierunki kształtowania przestrzeni turystycznej województwa lubelskiego oraz określa czynniki atrakcyjności turystycznej wskazanych obszarów i rejonów. Zaliczyć do nich można:

- występowanie zespołów i obiektów zabytkowych o wysokich walorach dziedzictwa kulturowego oraz sanktuariów,
- walory przyrodnicze i krajobrazowe,

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

- walory kulturowe,
- sposoby udostępniania walorów turystycznych obszaru.

Koncepcja zwraca też uwagę na ważną rolę turystyki kulturowej. Wykreowanie wydarzeń i imprez kulturalnych oraz miejsc z nimi związanych jest szansą dla regionu. Główne kierunki rozwoju sektora turystycznego to m.in.:

- turystyka krajoznawcza-indywidualna i zorganizowana (wycieczkowa) wykorzystująca dziedzictwo kulturowe, oparte o ekspozycję zabytków oraz bogatą i barwną historię regionu;
- turystyka wielokulturowego pogranicza - związana z różnorodnością i wielokulturowością historyczną regionu;
- turystyka promocyjna – związana z walorami turystycznymi lubelskiej wsi, z obyczajami, czy twórczością ludową, walorami etnograficznymi, folklorem. Tradycje kultury ludowej kultywowane są w wielu miejscowościach regionu, a ich ochronie i popularyzacji służy szereg festiwali i przeglądów. Obejmuje ona także promocję organizowanych przez organizacje i samorządy cyklicznych imprez artystycznych, folklorystycznych czy też sportowych.

• **Strategia Rozwoju Powiatu Puławskiego do 2020 roku z perspektywą do roku 2030**

Strategia Rozwoju Powiatu Puławskiego do 2020 roku z perspektywą do roku 2030 została przyjęta przez Radę Powiatu Puławskiego uchwałą nr XXI/168/2016 z dnia 22 czerwca 2016 r.

W części diagnostycznej dokumentu, jako jedną z mocnych stron wskazano: bogate dziedzictwo kulturowe i historyczne powiatu, zaznaczono jednak, że wynikający z niego potencjał jest niedostatecznie wykorzystywany. Jako atuty wskazano także bogactwo przyrodniczo-krajobrazowe obszaru oraz zaplecze dla rozwoju turystyki uzdrowiskowej. Zagadnienia związane z ochroną zabytków ujęte są w ramach obszaru strategicznego I – Gospodarka przestrzenna, infrastruktura techniczna i komunikacyjna, którego nadrzędnym celem strategicznym jest poprawa stanu środowiska. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe dzięki realizacji zadań w ramach pięciu celów operacyjnych, wśród których znajduje się cel operacyjny – ochrona środowiska i dziedzictwa kulturowego.

Dbłość o bogate dziedzictwo kulturowe powiatu uważana jest za jeden z najważniejszych czynników rozwoju turystyki. Zaznaczono, że cenne obiekty zabytkowe są zlokalizowane we wszystkich gminach powiatu. W ramach celu operacyjnego wskazano na konieczność inwentaryzacji obiektów oraz potrzebnych w nich prac inwestycyjnych i konserwatorskich, a także promowanie walorów przyrodniczych i kulturowych obszaru. Wskazano także, że należy dążyć do odbudowy i przywrócenia zabytkom funkcji turystycznych poprzez renowację i ich odpowiednie zabezpieczenie. Podkreślono przy tym, iż w celu realizacji działań niezbędna będzie ścisła współpraca powiatu z różnymi instytucjami, w tym z organizacjami pozarządowymi.

• **Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Puławskiego na lata 2014 – 2017 z perspektywą do roku 2024**

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Puławskiego na lata 2014 – 2017 z perspektywą do roku 2024 został przyjęty przez Radę Powiatu Puławskiego dnia 25 lutego 2015 r. To dokument strategiczny wykorzystywany jako instrument zarządzania środowiskiem.

W części diagnostycznej dokumentu, wskazano, iż powiat puławski należy do jednych z najatrakcyjniejszych obszarów w kraju. Biorąc pod uwagę potencjał, turystyka może stać się jednym z głównych czynników rozwojowych powiatu, a nawet jego znakiem rozpoznawczym. Podkreśla się przede wszystkim różnorodność oferty powiatu – na terenie powiatu rozwija się turystyka kulturowa, uzdrowiskowa, aktywna, weekendowa, agroturystyka. Widoczne są jednak dysproporcje w ruchu turystycznym na terenie powiatu, który skupiony jest w Kazimierzu Dolnym, Nałęczowie oraz Puławach (tzw. trójkąt turystyczny) ze względu na skoncentrowanie w tym obszarze obiektów zabytkowych i muzeów.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Program wyznacza 5 priorytetów, dla których określono cele średniookresowe. Zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym poruszane są w ramach priorytetu III – ochrona przyrody oraz priorytetu V – agroturystyka i ekoturystyka. Określono katalog zadań w ramach dziewięciu grup. Do najważniejszych zadań związanych z ochroną zabytków należą zadania w ramach grupy „ochrona przyrody i poprawa ładu przestrzennego” oraz „turystyka i rozwój agroturystyki”. Zapisy Programu podkreślają atrakcyjność przyrodniczo- krajobrazową powiatu oraz jego potencjał turystyczny i rekreacyjny.

• Plan Rozwoju Turystyki dla subregionu trójkąta turystycznego Kazimierz Dolny – Nałęczów – Puławy na lata 2012 – 2020

Plan Rozwoju Turystyki dla subregionu trójkąta turystycznego Kazimierz Dolny – Nałęczów – Puławy na lata 2012 – 2020 został opracowany w październiku 2012 r. Jest to dokument obejmujący swoim zasięgiem wszystkie gminy powiatu puławskiego. Dokument powstał, jako odpowiedź na potrzebę zaprogramowania działań w obszarze turystyki, biorąc pod uwagę niewykorzystany potencjał obszaru.

W dokumencie wyznaczone są trzy domeny strategicznego rozwoju:

- zharmonizowana oferta turystyczna, budowana w oparciu o lokalne potencjały;
- współdziałanie w budowaniu zintegrowanej oferty turystycznej subregionu;
- kształtowanie wśród mieszkańców subregionu postaw odpowiedzialności za rozwój zrównoważonej turystyki i przedsiębiorczości okołoturystycznej.

• Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Puławskiego na lata 2017 – 2020

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Puławskiego na lata 2017 – 2020 został przyjęty przez Radę Powiatu Puławskiego uchwałą nr XXVIII/223/2017 z dnia 29 marca 2017 r.

W Programie przedstawione zostały zagadnienia prawne związane z ochroną zabytków i kluczowe dokumenty związane z przedmiotowym tematem na poziomie państwa, województwa oraz powiatu. Przeanalizowano również dokumenty na poziomie gminnym. Dokonano diagnozy zasobu i stanu zachowania dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu puławskiego. W celu ustalenia celów, priorytetów oraz kluczowych działań w opiece nad zabytkami dokonano analizy SWOT. Ponadto podniesiono kwestie dotyczące zarządzania Programem, w tym wskazano realizatorów oraz podmioty współpracujące we wdrażaniu Programu, możliwe źródła finansowania oraz sposoby monitoringu i ewaluacji Programu.

W celu jego realizacji wyznaczono dwa priorytety, dla których opracowano kierunki działań i wyznaczono działania.

Priorytet pierwszy: „Rewaloryzacja elementów dziedzictwa kulturowego i kształtowanie krajobrazu kulturowego powiatu” wiąże się z realizacją twardych działań inwestycyjnych (często kosztownych) oraz prawno-instytucjonalnych, mających na celu ochronę, oraz poprawę stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. W ramach tego priorytetu wyznaczono trzy kierunki działań:

Kierunek działań 1. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego.

Działania:

- inwentaryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu;
- prowadzenie monitoringu stanu zachowania obiektów zabytkowych będących własnością powiatu;
- prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkach;
- poprawa stanu technicznego obiektów zabytkowych, będących własnością powiatu, poprzez prowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich;
- uwzględnienie dziedzictwa kulturowego przy planowaniu programów i zadań inwestycyjnych.

Kierunek działań 2. Poprawa atrakcyjności zabytków.

Działania:

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

- poprawa dostępności do obiektów zabytkowych (dla osób starszych i niepełnosprawnych) oraz informacji o nich za pomocą różnych środków przekazu;
- przygotowanie mechanizmu wspierania prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych niebędących własnością powiatu;
- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwych źródłach finansowania prac remontowo-konserwatorskich.

Kierunek działań 3. Ochrona krajobrazu kulturowego.

Działania:

- współpraca z gminami przy opracowaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie uwzględnienia ochrony zasobów zabytkowych i walorów przyrodniczych;
- monitorowanie prowadzenia działalności inwestycyjnej na terenach objętych ochroną konserwatorską.

Priorytet drugi: „Budowanie tożsamości kulturowej mieszkańców powiatu i promocja zasobów dziedzictwa kulturowego” skupia się przede wszystkim na realizacji działań promocyjno-edukacyjnych oraz organizacyjnych, mających na celu wzrost świadomości społeczeństwa na temat istotności dziedzictwa kulturowego, budowaniu tożsamości lokalnej oraz kreowaniu produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe powiatu. W ramach priorytetu wyznaczono trzy kierunki działań:

Kierunek działań 1. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w tworzeniu oferty turystycznej powiatu.

Działania:

- wydawanie publikacji popularyzujących wiedzę o zasobach dziedzictwa kulturowego powiatu oraz jego walorach turystycznych;
- utworzenie systemu identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych, walorów przyrodniczych i szlaków turystycznych;
- promowanie tematycznych szlaków turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe powiatu.

Kierunek działań 2. Popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym powiatu.

Działania:

- współpraca z jednostkami samorządowymi, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami w zakresie upowszechnienia wiedzy i organizacji wydarzeń edukacyjnych, dotyczących dziedzictwa kulturowego powiatu;
- współpraca z mediami w celu promocji dziedzictwa kulturowego;
- opracowywanie i wydawanie publikacji popularyzujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego powiatu.

Kierunek działań 3. Poprawa dostępności do informacji o zabytkach znajdujących się na terenie powiatu.

Działania:

- zapewnienie warunków do badania i dokumentowania obiektów zabytkowych;
- popularyzacja realizacji konserwatorskich o wysokiej jakości;
- oznakowanie zabytków prawnie chronionych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami obowiązującymi na poziomie miasta

GPOnZ zgodny jest z dokumentami:

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Puławy**

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Obecnie obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Puławy zostało przyjęte przez Radę Miasta Puławy uchwałą nr IV/31/15 z dnia 29 stycznia 2015 r. w sprawie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy.

Studium to podstawowy dokument planistyczny szczebla lokalnego, opisujący stan zagospodarowania przestrzeni oraz definiujący kierunki realizowania polityki przestrzennej gminy. Studium wytycza politykę przestrzenną miasta, która ma na celu zagwarantowanie zrównoważonego rozwoju wszystkich elementów struktury przestrzennej miasta. Określona polityka przestrzenna stanowi wytyczne koordynacyjne dla sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Polityka rozwoju miasta ma na celu ukształtowanie Puław jako pełnowartościowego ośrodka miejskiego województwa lubelskiego. Za nadrzędny, zasadniczy cel rozwoju i przekształceń struktury przestrzennej gminy Miasto Puławy uznano wykreowanie miasta na znaczący ośrodek gospodarczo-naukowo-turystyczny województwa lubelskiego. Nowa wizja miasta ma przyciągnąć do niego inwestorów strategicznych oraz zatrzymać w mieście jego mieszkańców.

Dokument wskazuje, iż na terenie miasta Puławy występują zarówno historyczne układy urbanistyczne, jak i obiekty o znaczących wartościach kulturowych. Ochrona tych wartości w mieście tym bardziej nabiera znaczenia, że ze względu na bliskość Kazimierza Dolnego Puławy mogą przejąć część kierujących się do niego turystów lub też nawet stać się samodzielnym, ważnym w skali regionu i kraju ośrodkiem kulturalno-turystycznym.

Realizacja ochrony wartości kulturowych to nie tylko ochrona istniejących ale i dodawanie nowych wartości. Przyjęto, że odbywać się powinna poprzez zmiany jakościowe w wewnętrznej strukturze objętych i wskazanych do objęcia ochroną obiektów i zespołów. Szczególnie cenna jest panorama od strony Wisły, gdzie zespół obiektów położonych na wysokiej skarpie wśród wysokiej zieleni parkowej tworzy unikatowy zespół urbanistyczno-krajobrazowy. Oś kompozycyjna zespołu oparta na ciągu al. Królewskiej i al. Partyzantów – podkreślona poczwórnym szpalerem lip – jest przedłużeniem i podkreśleniem osi Pałacu Czartoryskich, czym podkreśla rangę Zespołu Rezydencyjnego Czartoryskich.

Dla ochrony wartościowych układów urbanistycznych, zespołów obiektów oraz pojedynczych obiektów o walorach historycznych ustanowione zostały przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa ochrony historycznej struktury przestrzennej – obejmuje Zespół Rezydencyjny Czartoryskich oraz tereny do niego przylegające położone u podnóża skarpy pałacowej oraz rozciągające się od ulicy Zielonej na wschodzie do ulicy Filtrowej, potem wzdłuż al. Królewskiej aż do ul. Piłsudskiego i al. Małej; zachodnią granicę strefy wyznacza ul. Czartoryskich a dalej ul. Waryńskiego i Księżnej Izabeli do ul. Piłsudskiego aż do terenów ogródków działkowych – zgodnie z załącznikami graficznymi; w strefie tej obowiązuje:

- zachowanie zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, tj. istniejącego układu ulic, szpalerów drzew, osi widokowych i kompozycyjnych, układu zbiorników i cieków wodnych,
- zakaz wytyczania nowych ciągów komunikacyjnych,
- dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i bryły,
- nawiązanie kompozycją i wystrojem architektonicznym elewacji nowych lub przebudowywanych budynków do istniejących obiektów historycznych – poprzez stosowanie podobnych zasad podziału, detali, rozwiązań materiałowych, proporcji,
- zachowanie istniejącego drzewostanu o charakterze historycznym,
- zakaz wprowadzania zwartej zieleni wysokiej,
- zakaz umieszczania reklam i znaków informacyjno-plastycznych,
- zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych – chyba, że ustalenia dla terenu nie stanowią inaczej,

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

- obowiązek uzyskania przez inwestora, od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – przed wydaniem pozwolenia na budowę lub zgłoszeniem właściwemu organowi – pozwolenia na realizację prac dla obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków oraz w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej,
- stosowanie wyłącznie elementów małej architektury (latarni, ogrodzeń, ławek) o stylistyce nawiązującej do form historycznych (np. latarni „pastoralnych” lub „kandelabrowych”, bram metalowych kutych),
- ochrona nawarstwień i obiektów archeologicznych, zalegających pod poziomem gruntu, stanowiących świadectwo przekształceń tkanki miejskiej.

Strefa ochrony obiektów zabytkowych (znajdujących się w rejestrze i ewidencji WKZ) – obejmuje zespół Liceum Ogólnokształcącego im. ks. A.J. Czartoryskiego, działkę budynku Starostwa Powiatowego oraz kilka pojedynczych budynków, głównie willi mieszkalnych. Na terenach położonych w zasięgu strefy ochrony obiektów zabytkowych należy postępować wg zasad:

- wszelkie prace remontowe i budowlane mogą być prowadzone w oparciu o wytyczne konserwatorskie i pozwolenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i bryły,
- nawiązanie kompozycją i wystrojem architektonicznym elewacji nowych lub przebudowywanych budynków do istniejących obiektów historycznych – poprzez stosowanie podobnych zasad podziału, detali, rozwiązań materiałowych, proporcji,
- stosowanie wyłącznie elementów małej architektury (latarni, ogrodzeń, ławek) o stylistyce nawiązującej do form historycznych (np. latarni „pastoralnych” lub „kandelabrowych”, bram metalowych kutych),
- ochrona nawarstwień i obiektów archeologicznych, zalegających pod poziomem gruntu, stanowiących świadectwo przekształceń tkanki miejskiej.

Dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków ustala się:

- nakaz zachowania formy zewnętrznej budynku,
- nakaz zachowania układu kompozycyjnego bryły i elewacji,
- zakaz nadbudowy i zmiany geometrii dachu,
- nakaz zachowania form detali architektonicznych oraz odtworzenie historycznych detali w przypadku ich braku,
- wszelkie prace remontowe i budowlane mogą być prowadzone w oparciu o wytyczne konserwatorskie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Strefa konserwatorskiej ochrony archeologicznej – wymaga ustanowienia na mocy planu miejscowego dla ochrony stanowisk archeologicznych. W obrębie stanowisk zabytków archeologicznych lub stref ochrony archeologicznej powinny pojawić się następujące zapisy:

- wszelkie prace prowadzone w obrębie stanowisk archeologicznych lub strefie ochrony archeologicznej wymagają uzyskania warunków i wytycznych konserwatorskich w celu ustalenia dalszego toku postępowania;
- wszelkie inwestycje liniowe (drogi, sieci) oraz budowle kubaturowe prowadzone w obrębie stanowiska lub strefie ochrony archeologicznej wymagają przeprowadzenia przedinwestycyjnych, ratowniczych badań wykopaliskowych lub prowadzenia prac pod nadzorem uprawnionego archeologa;
- jeżeli na obszarze objętym planem zostanie znaleziony przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, należy ten przedmiot przy użyciu dostępnych środków zabezpieczyć i oznakować miejsce jego znalezienia oraz zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe Prezydenta Miasta, celem ustalenia dalszego toku postępowania.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Realizacja ochrony wartości kulturowych odbywać się powinna poprzez zmiany jakościowe w ich wewnętrznej strukturze. Proponowane kierunki działań to:

- wprowadzenie unikalnego w skali regionu i kraju, wyspecjalizowanego programu na tereny sąsiadujące z Zespołem Rezydencyjnym Czartoryskich, umożliwiające jego rewitalizację i właściwe dla niego wykorzystanie,
- ograniczenie wysokości zabudowy w strefie ochrony historycznej struktury przestrzennej z nakazem kształtowania zabudowy w nawiązaniu do obiektów historycznych,
- rewitalizacja terenów zabudowy mieszkaniowej i usługowej w sąsiedztwie Zespołu Rezydencyjnego Czartoryskich.
- podejmowanie działań zgodnych z zaleceniami konserwatorskimi Wojewódzkiego Konserwatora Ochrony Zabytków w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego ochrony dóbr kultury.

• **Strategia rozwoju miasta Puławy do roku 2020 z perspektywą do roku 2030**

Strategia Rozwoju Miasta Puławy do roku 2020 z perspektywą do roku 2030 została przyjęta przez Radę Miasta Puławy uchwałą nr IV/33/15 z dnia 29 stycznia 2015 r.

W dokumencie zawarto najważniejsze cele rozwoju Puław w podziale na cele strategiczne, w ramach których wyszczególniono cele pośrednie. Do najważniejszych celów w obszarze zabytków zaliczyć należy cel pośredni I.4 Ochrona dziedzictwa kulturowego, który zakłada następujące działania:

I.4.1. Wsparcie rewaloryzacji zabytkowego zespołu pałacowo-parkowego i udostępniania go na potrzeby ruchu turystycznego i mieszkańców Puław.

I.4.2. Kontynuacja rewaloryzacji obiektów zabytkowych w zgodzie z Gminnym programem opieki nad zabytkami dla Miasta Puławy.

II.4 Rozwój turystyki i rekreacji, który zakłada działania mające na celu jak najlepsze wykorzystanie zasobów zabytkowych w polityce promocji miasta. Istotną składową tych działań jest również współpraca z sąsiednimi jednostkami samorządowymi oraz regionalnymi organizacjami turystycznymi. Cel zwraca uwagę na dużą rolę Wisły, jako jednego z kluczowych elementów strategii rozwoju turystycznego.

Należy także wskazać cel pośredni I.1 Kształtowanie przestrzeni Miasta służące wszechstronnemu rozwojowi, w którym zaznaczono konieczność kontynuacji Lokalnego Programu Rewitalizacji, a także jak najlepszego zagospodarowania przestrzeni publicznej, w tym również z uwzględnieniem zasobów dziedzictwa kulturowego.

• **Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla gminy Miasto Puławy**

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla gminy Miasto Puławy został opracowany w 2006 r. Plan został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

• **Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Puławy do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.**

• Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Puławy do roku 2020 z perspektywą do 2030 r. (LPR) został przyjęty przez Radę Miasta Puławy uchwałą nr XXXVI/338/17 z dnia 30 marca 2017 r. Jest to aktualizacja LPR, który obowiązywał w latach 2007 – 2015.

Rewitalizacja stanowi kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów miasta. Miasto Puławy prowadzi działania rewitalizacyjne od 2004 r.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Proces rewitalizacji Puław podlegał szczegółowemu planowaniu i podejmowaniu zintegrowanych kompleksowych działań. Zrewitalizowane zostały m.in. tereny powojkowe, tereny nadwiślańskie, tereny rekreacyjne w obszarach osiedli mieszkaniowych. Z zaplanowanych 87 projektów ujętych w LPR na lata 2007 – 2015 w całości zrealizowano ponad połowę, 13 projektów zrealizowano częściowo, a 15 jest w trakcie realizacji lub zaplanowano ich realizację na najbliższe lata. Nie zrealizowano jedynie 12 z zaplanowanych inwestycji. Projekty, których nie udało się sfinalizować oraz te, które zrealizowano częściowo, mogą być realizowane w nowym okresie programowania pod warunkiem, że znajdują się w granicach nowo wytyczonych obszarów rewitalizacji Puław.

• Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Puławy

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:

1. Uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2. Określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3. Ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
4. Uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
5. Uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
6. W zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Dlatego zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Puławy, jako akty prawa miejscowego, stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach sprecyzowano zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Na terenie miasta Puławy obecnie obowiązują 48 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Tabela nr 1). W opracowaniu lub zmienianych jest 7 planów zagospodarowania przestrzennego.

Tabela nr 1. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Puławy

LP.	NAZWA MIEJSCOWEGO PLANU	NR UCHWAŁY	ZMIANY
1	Zmiana w miejscowym planie szczegółowym zagospodarowania przestrzennego osiedla „Sienkiewicza”	Nr XLIX/338/97 z dnia 29.09.1997 r.	Nr XXXII/301/09 z dnia 26.02.2009 r.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

	w Puławach na obszarze pomiędzy ulicami: H. Sienkiewicza, Partyzantów, M. Reja i J. Kochanowskiego		
2	Zmiana jednostkowa w miejscowym planie szczegółowym zagospodarowania przestrzennego osiedla „ Włostowice ” sektor A	Nr XLIX/339/97 z dnia 29.09.1997 r.	
3	Zmiana jednostkowa w miejscowym planie szczegółowym zagospodarowania przestrzennego osiedla „ Mickiewicza ”	Nr XLIX/339/97 z dnia 29.09.1997 r.	
4	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Centrum usługowego w Puławach na obszarze pomiędzy ul. Piłsudskiego i ul. Lubelską a ulicami: Centralną, Partyzantów, Wojska Polskiego i granicą L.O. im. Czartoryskich	Nr LII/367/97 z dnia 18.12.1997 r.	Nr XXXII/257/00 z dnia 29.06.2000 r.
			Nr X/90/07 z dnia 28.06.2007 r.
5	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Centrum usługowego w Puławach na obszarze od zbiegu ulic Centralnej i J. Piłsudskiego na zachodzie do wysokości ul. M. Curie-Skłodowskiej (pasaż pieszy) na wschodzie oraz ograniczony od północy ul. Centralną a od południa ul. J. Piłsudskiego	Nr VII/51/99 z dnia 25.02.1999 r.	
6	Zmiana w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego osiedla im. A. Mickiewicza część zachodnia w Puławach	Nr VII/54/99 z dnia 25.02.1999 r.	
7	Zmiana miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla „ Sienkiewicza ” w Puławach na obszarze pomiędzy ulicami: H. Sienkiewicza, Wł. Reymonta, J. Słowackiego i J. Kochanowskiego	Nr XIV/128/99 z dnia 30.06.1999 r.	Nr XLII/387/09 z dnia 26.11.2009 r.
8	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, dotyczący wydzielonego terenu w osiedlu Wólka Profecka w Puławach	Nr XXVIII/232/00 z dnia 27.04.2000 r.	Nr XXXVI/390/13 z dnia 29.08.2013 r.
			Rozstrzygnięcie nadzorcze PN-II. 4131.318.2013 z dnia 15.10.2013 r.
9	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla Wólka Profecka w Puławach	Nr XLVI/384/01 z dnia 28.06.2001 r.	Nr XXXII/303/09 z dnia 26.02.2009 r.
			Nr XIX/204/12 z dnia 29.03.2012 r.
			Nr XII/103/15 z dnia 27.08.2015 r.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

10	Zmiana miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego terenu Górna-Kolejowa w Puławach	Nr XLVI/390/01 z dnia 28.06.2001 r.	
11	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarstwa, Pszczelniczego Zakładu Doświadczalnego w Górnej Niwie w Puławach	Nr XLVI/394/01 z dnia 28.06.2001 r.	Nr XXVII/269/12 z dnia 29.11.2012 r.
12	Zmiana w miejscowym uproszczonym planie zagospodarowania przestrzennego osiedla Piaski Włostowickie w Puławach	Nr XLVI/396/01 z dnia 28.06.2001 r.	
13	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarstwa, Pszczelniczego Zakładu Doświadczalnego w Górnej Niwie w Puławach	Nr XLIX/413/01 z dnia 27.09.2001 r.	Nr XXXV/372/13 z dnia 27.06.2013 r.
14	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla „ Mokradki ” w Puławach	Nr L/424/01 z dnia 25.10.2001 r.	Nr XLII/390/09 z dnia 26.11.2009r.
			Nr XXIV/227/16 z dnia 30.06.2016 r.
15	Zmiana w miejscowym uproszczonym planie zagospodarowania przestrzennego osiedla Piaski Włostowickie w Puławach	Nr LII/436/01 z dnia 06.12.2001 r.	
16	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla „ Mokradki ” cz. B1 w Puławach	Nr LII/437/01 z dnia 06.12.2001 r.	Nr XLII/388/09 z dnia 26.11.2009 r.
			Nr XXIV/227/16 z dnia 30.06.2016r.
17	Zmiana fragmentu miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Puławy na obszarze osiedla „ Piaski II ”	Nr LXII/543/02 z dnia 10.10.2002 r.	Nr XXXIII/317/09 z dnia 26.03.2009 r.
			Nr XV/158/11 z dnia 24.11.2011 r.
			Nr XXXIX/364/17 z dnia 29.06.2017 r.
18	Zmiana w miejscowym planie ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy	Nr XII/102/03 z dnia 25.09.2003 r.	
19	Zmiana w miejscowym planie szczegółowym zagospodarowania przestrzennego „ Włostowice B ” w Puławach	Nr XVII/152/04 z dnia 26.02.2004 r.	
20	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla „ Sienkiewicza-Składowa ” w Puławach	Nr XVII/153/04 z dnia 26.02.2004 r.	Nr XII/138/11 z dnia 29.09.2011 r.
21	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Włostowice C+D cz. 1 w Puławach	Nr XX/178/04 z dnia 29.04.2004 r.	Nr XXIII/197/04 z dnia 30.06.2004 r.
			Nr XII/137/11

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

			z dnia 29.09.2011 r.
22	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla „Niwa” w Puławach	Nr XXII/190/04 z dnia 03.06.2004 r.	
23	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego na obszarze osiedla „Górna-Kolejowa”	Nr XXII/191/04 z dnia 03.06.2004 r.	Nr XXIV/245/12 z dnia 30.08.2012 r.
24	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu byłej Jednostki Wojskowej w Puławach	Nr XXIII/196/04 z dnia 30.06.2004 r.	Nr XLII/389/09 z dnia 26.11.2009 r.
25	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Puławy na obszarze osiedla Włostowice sektor F, G, H część 1	Nr XXVIII/256/04 z dnia 30.12.2004 r.	Nr XIX/205/12 z dnia 29.03.2012 r.
26	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Włostowice C+D cz. 2 w Puławach	Nr XXX/276/05 z dnia 31.03.2005 r.	
27	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu „ Pobrzeża Wisły cz. A ” w Puławach	Nr VI/40/07 z dnia 22.02.2007 r.	Nr VIII/81/11 z dnia 26.05.2011 r.
28	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Puławy na obszarze osiedla Włostowice sektor F, G, H - część 2	Nr XI/104/07 z dnia 30.08.2007 r.	
29	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy jednostki bilansowej B i C	Nr XV/142/07 z dnia 29.11.2007 r.	Nr XVIII/184/08 z dnia 31.01.2008 r.
			Nr XL/382/09 z dnia 29.10.2009 r.
			Nr XLVII/447/10 z dnia 25.03.2010 r.
			Nr XVI/174/11 z dnia 22.12.2011 r.
30	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla Sienkiewicza-Składowa cz. B	Nr XVII/165/07 z dnia 27.12.2007 r.	
31	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla Sienkiewicza-Składowa cz. C	Nr XVII/167/07 z dnia 27.12.2007 r.	
32	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla „ Włostowice Południowe ” sektor E w Puławach	Nr XVIII/195/12 z dnia 23.02.2012 r.	
33	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy Jednostka Bilansowa „A” – część I	Nr XXXVI/388/13 z dnia 29.08.2013 r.	Nr XLVII/446/17 z dnia 28.12.2017 r.
34	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Puławy obszaru położonego u zbiegu ulic Skowieszyńskiej i Sosnowej	Nr XXXVI/389/13 z dnia 29.08.2013 r.	
35	Miejscowy plan zagospodarowania	Nr XLIII/465/14	

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

	przestrzennego miasta Puławy „Kazimierska-Mokra”	z dnia 20.03.2014 r.	
36	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu byłej Jednostki Wojskowej – obszar A w Puławach	Nr XLIII/466/14 z dnia 20.03.2014 r.	
37	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy Jednostka Bilansowa „F”	Nr XV/111/15 z dnia 24.09.2015 r. Wyrok WSA Sygn.akt II SA/Lu 920/15	
38	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Puławy „Żeromskiego”	Nr XXIII/216/16 z dnia 30.05.2016 r.	
39	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy „Lubelska-Składowa”	Nr XXIV/221/16 z dnia 30.06.2016 r.	
40	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy dla terenu położonego pomiędzy ul. Składową i ul. Lubelską	Nr XXIV/223/16 z dnia 30.06.2016 r.	
41	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Puławy „Kopernika”	Nr XXIV/225/16 z dnia 30.06.2016 r.	
42	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy „Powiśle”	Nr XXVIII/259/16 z dnia 27.10.2016 r. Rozstrzygnięcie nadzorcze PN-II. 4131.438.2016 z dnia 08.12.2016 r.	
43	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy „Górki Parchackie”	Nr XXXVI/331/17 z dnia 30.03.2017 r.	
44	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy „Dęblińska I”	Nr XXXVI/332/17 z dnia 30.03.2017 r.	
45	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy „Wróblewskiego”	Nr XXXVII/352/17 z dnia 27.04.2017 r.	
46	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy „Piaski Włostowickie C”	Nr XXXIX/365/17 z dnia 29.06.2017 r.	
47	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy „Ceglana”	Nr XLVII/445/17 z dnia 28.12.2017 r.	
48	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Miasto Puławy „Sieroszewskiego-Reymonta”	Nr II/15/18 z dnia 11.12.2018 r.	

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta

5.2.1. Charakterystyka miasta

• Położenie geograficzne

Miasto Puławy położone jest w północno-zachodniej części województwa lubelskiego, w środkowozachodniej części powiatu puławskiego. Miasto jest stolicą powiatu, siedzibą urzędów miasta i gminy. Od zachodu i północy (przez Wisłę) miasto graniczy z gminą Puławy, od wschodu z gminą Końskowola, od południa z gminą Kazimierz Dolny oraz gminą Janowiec.

Zabudowa miejska w formie skoncentrowanej zlokalizowana jest w środkowozachodniej i środkowej części miasta, po obu stronach przebiegającej prostopadle do Wisły szosy lubelskiej. W części południowej wzdłuż Wisły znajdują się pola uprawne, wzdłuż drogi do Kazimierza Dolnego rozciąga się zabudowa jednorodzinna i osadnicza. Południowo – wschodnia część miasta to najwyżej położone tereny wysoczyzny porożcinane licznymi wąwozami. W części północnej dominują lasy, których zwarty kompleks oddziela tereny zabudowy miejskiej od terenów przemysłowych.

Przez miasto przebiega droga krajowa nr 12: Łódź – Radom – Puławy – Lublin. Bardzo ważną funkcję komunikacyjną pełnią także przecinające Puławy drogi wojewódzkie: nr 801 (Warszawa – Dęblin – Puławy) oraz nr 824 (Żyrzyn – Puławy – Opole Lubelskie – Józefów – Anopol). Miasto Puławy jest stolicą powiatu puławskiego.

Przez Puławy przebiega ważna linia kolejowa nr 7 łącząca Warszawę z granicą państwa w Dorohusku, a dalej z Kijowem.

• Środowisko przyrodnicze

Zgodnie z fizycznogeograficzną regionalizacją kraju, miasto Puławy znajduje się na pograniczu dwóch prowincji fizycznogeograficznych: Niżu Środkowoeuropejskiego i Wyżyny Małopolskiej. Południowa część Puław należy do Płaskowyżu Nałęczowskiego, który jest częścią Wyżyny Lubelskiej.

Miasto położone jest nad rzeką Wisłą, która stanowi jego zachodnią granicę na długości ok. 11 km. W granicach miasta do Wisły z jej prawej strony uchodzi rzeka Kurówka. W obrębie miasta poniżej Michałówki, Kurówka dzieli się na dwie odnogi: południową, wpadającą do Wisły w pobliżu Wólki Profeckiej oraz północną prowadzącą wody do kanału zrzutowego ZA Puławy, a następnie do Wisły w okolicach Wólki Gołębskiej. Do wód powierzchniowych Puław zalicza się także łąkę Wiślaną, położoną w zachodniej części miasta. Łacha stanowi nieodłączny element krajobrazowy zabytkowego parku puławskiego, wyznaczając jego zachodnią granicę.

Na terenie miasta Puławy występują następujące formy ochrony przyrody:

- Kazimierski Park Krajobrazowy – obejmuje tereny położone w południowej części miasta: Górki Parchackie oraz Wyspę Włostowicką;
- rezerwaty florystyczne - częściowy rezerwat Łęg na Kępie, położony pomiędzy Wisłą i Łachą, powiązany wizualnie z rezydencją Czartoryskich i pod względem krajobrazowym stanowiący integralną część Zespołu Rezydencyjnego Czartoryskich;
- rezerwat przyrody Łęg na Kępie;
- trzy Specjalne Obszary Ochrony siedlisk Natura 2000 (Obszar Natura 2000 Puławy, Obszar Natura 2000 Przełom Wisły w Małopolsce, Obszar Natura 2000 Płaskowyż Nałęczowski);
- 22 pomniki przyrody – reprezentujące następujące gatunki: dąb szypułkowy, miłorząb japoński, orzech czarny, orzech szary.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

5.2.2. Zarys historii obszaru miasta

Puławy stanowią jeden z głównych ośrodków osadniczych województwa, którego początki sięgają okresu neolitu (ok. IV – III tys. p.n.e.) – osada tzw. kultury ceramiki rytowej. Osada ta o charakterze wielokulturowym, zlokalizowana na terenie Włostowic rozwijała się w epoce brązu (II tys. p.n.e.), w czasach rzymskich (I – IV w. n.e.) oraz w okresie wczesnego średniowiecza (VI – XIII w.)

Puławy jako wieś Pollawy notowana była po raz pierwszy w źródłach w 1489 r. Następnie w 1552 r. jako Pułławi, w 1563 r. zapisano ją jako Pułławi zaś w 1580 r. już jako Puławi. W 1603 r. były to już Puławy. Podobnie pisano tę wieś w XVII – XVIII w.

W połowie XVIII w. wzrasta znaczenie Puław jako węzła komunikacyjnego i portu zbożowego. Rozwija się przeprawa przez Wisłę na szlaku Warszawa – Kozienice – Lublin –Lwów, która stanowiła trakt pocztowy ze stacją w Puławach.

Od 2 połowy XVII w. Puławy znajdowały się w posiadaniu Lubomirskich. Marszałek wielki koronny Stanisław Herakliusz Lubomirski w latach 1676 – 1679 wybudował tutaj swoją letnią rezydencję. Jego córka Elżbieta w 1687 r. wniosła Puławy jako wiano do małżeństwa z Adamem Mikołajem Sieniawskim, późniejszym hetmanem wielkim koronnym. Jego sympatia dla Augusta II Mocnego sprowadziła na Puławy w 1706 r. zniszczenia podczas tzw. „drugiego potopu szwedzkiego”, między innymi zniszczenie pałacu.

Dalszy rozwój Puław następuje od 1782 r., kiedy to dobra puławskie obejmuje książę Adam Kazimierz Czartoryski, generał ziem podolskich i feldmarszałek austriacki, ożeniony z Izabelą z Flemingów. Puławy stały się wówczas główną rezydencją Czartoryskich, którzy osiedlili się tu na stałe. Od 1785 r. rozpoczyna się przebudowa i rozbudowa ich siedziby. Księżna Izabela wykorzystwała przy tym talent architekta Chrystiana Piotra Aignera, przebudowując nie tylko rezydencję, ale też wznosząc szereg budowli ogrodowych w przylegającym do pałacu parku. W jednej z budowli ogrodowych, w Świątyni Sybilli, w 1801 r. księżna założyła pierwsze w Polsce muzeum, gromadzące pamiątki narodowe.

Po upadku powstania listopadowego w 1831 r. Czartoryscy utracili Puławy, które skonfiskowane zostały przez rząd carski w 1846 r. Zmieniono wówczas nazwę miejscowości na Nową Aleksandrię. Do przebudowanego pałacu w 1842 r. postanowiono przenieść Instytut Aleksandryjski Wychowania Panien z Warszawy do Puław do byłego pałacu ks. Czartoryskich.

Do wybuchu I wojny światowej panuje w Puławach względny spokój, stopniowo zaczyna się rozwój miejscowości. Wydarzenia rewolucyjne lat 1905 – 1907 spowodowały złagodzenie polityki zaborcy wobec Polaków. Wynikiem takiego postępowania był, między innymi, ukaz carski wyłączający miejscowość Nowa Aleksandria z gminy Puławy i nadający jej prawa miejskie w 1906 r. Puławy miały szansę stać się ośrodkiem miejskim już w 1824 r., jednak Adam Jerzy Czartoryski, nie chcąc ponosić kosztów utrzymania władz miejskich, odmówił wtedy propozycji rządu Królestwa. Następną szansę uzyskania statusu miasta Puławy miały w 1840 r. Wniosek rządu Guberni Lubelskiej odrzuciła tym razem Rada Administracyjna uznając, że koszty utrzymania władz miejskich będą niewspółmierne do dochodów.

Pod koniec XIX w. i na początku XX w. zmienił się wygląd zabudowy centrum ówczesnej osady. Zabudowana została murowanymi, dwukondygnacyjnymi kamienicami przy trakcie lubelskim, czyli obecnej ul. Piłsudskiego. Główną osią układu przestrzennego Puław stała się dawna ul. Żyrzyńska.

Miasto posiadało dogodne połączenie z lewym brzegiem Wisły poprzez wybudowany w 1915 r. przez wojska rosyjskie most drewniany – zniszczony przy ich odwrocie oraz kolejny wzniesiony w 1916 r. przez wojska austriackie. Obecnie istniejący żelazny most im. Ignacego Mościckiego został oddany do użytku w 1934 r.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Dwudziestolecie międzywojenne było dla Puław okresem intensywnego rozwoju terytorialnego, wzmożonego ruchu budowlanego i wzrostu ludności. Większość ulic została wybrukowana, od 1924 r. istniała w Puławach łaźnia publiczna. Władze miejskie podjęły również decyzję o budowie szpitala. W 1925 r. uruchomiono komunikację autobusową, a w 1926 r. elektrownię. W 1929 r. wybudowano w mieście wodociągi i źródła uliczne. W 1936 r. otwarto przystanek kolejowy Puławy Miasto. W okresie międzywojennym zaczął rozwijać się przemysł, oprócz tego w miejsce dawnego Instytutu Rolniczego, utworzono Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego. W ostatnich latach przed II wojną światową Puławy znalazły się w granicach Centralnego Okręgu Przemysłowego. Rozpoczęto produkcję w Zakładach Przemysłu Bioweterynaryjnego, przystąpiono do budowy Fabryki Żelatyny, wykupiono tereny pod budowę Fabryki Obuwia „Bata”. Poszerzono granice miasta: w roku 1934 formalnie przyłączono do Puław, rozparcelowane już wcześniej na działki budowlane, Rudę Las i Rudę Czechowską oraz Włostowice i Wólkę Profecką.

Rozwój miasta przerwał wybuch II wojny światowej. W 1944 r. Puławy zostały zdobyte przez Armię Czerwoną i przez współdziałających z nią żołnierzy Armii Krajowej. Zniszczona została w dużej części zabudowa miasta, w całości dzielnica żydowska z synagogą, częściowo most im. Ignacego Mościckiego na Wiśle.

Pierwsze lata powojenne to odbudowa Puław ze zniszczeń, odbudowa mostu na Wiśle (1949 r.), budowa dwóch kolejnych mostów, uruchomienie fabryki żelatyny (1952 r.), a także kilku mniejszych zakładów. Przełomowe znaczenie w rozwoju współczesnych Puław miał rok 1960, w którym podjęto decyzję o budowie Zakładów Azotowych, w północnej części miasta. Rozwój Zakładów przyczynił się do szybkiej rozbudowy Puław. Powstały wówczas nowe osiedla blokowe wielorodzinnych, które stały się negatywnymi dominantami w strukturze przestrzennej osady pałacowej.

5.3. Krajobraz kulturowy – zabytki o największym znaczeniu dla miasta Puławy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Ochrona tego krajobrazu to pełna ochrona obiektu zabytkowego wraz jego otoczeniem i walorami przyrodniczymi, roślinnością i warunkami socjologicznymi. Polega ona na ochronie najcenniejszych obiektów, zespołów, obszarów i świadomym ich przekształcaniu w taki sposób, by tworząc nowe wartości, unikać deformacji istniejącego, historycznie ukształtowanego dziedzictwa. Chronić należy więc nie tylko obiekty architektury, kapliczki i figury przydrożne, również krajobraz ukształtowany ludzką ręką.

Spośród obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie miasta Puławy, za obiekty o największym znaczeniu można uznać obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa lubelskiego. W tej części, z tych obiektów wybrano najważniejsze, biorąc pod uwagę ich znaczenie dla historii miasta oraz walory architektoniczne.

I. Kompozycja przestrzenna Puław¹

¹ Gminny program opieki nad zabytkami dla Miasta Puławy na lata 2015 - 2018

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Najbardziej charakterystyczne elementy kompozycji przestrzennej Puław związane są z barokowym założeniem pałacowo-parkowym. Główna oś pałacu, wyznaczona obecnie przez al. Królewską, al. Partyzantów i dalej ul. Żyrzyńską, jest jedną z najdłuższych tego typu osi widokowych w Polsce.

W bardzo dobrym stanie zachowany jest sam Zespół Rezydencyjny Czartoryskich, w którym w bardzo charakterystyczny sposób rozmieszczono drobne pawilony ogrodowe, tworzące wyrazistą kompozycję niewielkich dominant położonych na samym skraju skarpy wiślanej, w otoczeniu zieleni. Najważniejszą z dominant przestrzennych w mieście jest sam Pałac Czartoryskich, wyróżniający się w panoramie miasta widzianej od strony rzeki.

Układ dawnej zabudowy administracyjno-folwarcznej położonej w sąsiedztwie pałacu nie zachował się w całości do naszych czasów, na jego miejscu powstały nowe osiedla blokowskie wielorodzinnych, niepasujące swoimi gabarytami ani wystrojem architektonicznym do historycznego sąsiedztwa. Układ przestrzenny tych osiedli zakłóca odbiór osi pałacowej, nie tworząc jednocześnie żadnych lokalnych osi poprzecznych, co było tradycją w kształtowaniu przestrzeni miasta jeszcze w XVIII w.

Centrum Puław nie jest obecnie zdefiniowane przestrzennie. Zespół administracyjno-biurowy uzupełniony budynkiem kościoła zlokalizowany jest po północnej stronie ul. Lubelskiej. Budynki tworzą wspólne wnętrza urbanistyczne odgródzone od ulic układu podstawowego. Obiekty usługowe występują również wzdłuż ulic Piłsudskiego i Centralnej, przy czym w większości są to obiekty w nienajlepszym stanie wizualnym, tworzące wyraźną linię zabudowy tylko na odcinku ul. Marszałka J. Piłsudskiego od skrzyżowania z ul. Piaskową do budynku Urzędu Stanu Cywilnego (ul. Marszałka J. Piłsudskiego 83).

Dawna oś rozwojowa miasta – al. Partyzantów i ul. Żyrzyńska – również uległa przekształceniom. W sąsiedztwie dawnych willi i historycznych budynków usługowych – powstały współczesne zespoły zabudowy mieszkaniowej jedno- i wielorodzinnej uzupełnione zabudową usługową (biura, hotele, sklepy itd.) o różnej wysokości i różnej oprawie architektonicznej. Duża ilość zieleni, zwłaszcza szpalery lip wzdłuż al. Partyzantów, wprowadzają w ten zespół element porządkujący i uspokajający przestrzeń.

Istotnymi elementami w strukturze miasta są tereny zieleni. Duże kompleksy leśne sąsiadują bezpośrednio z centrum miasta oddziałując na odbiór przestrzeni miejskiej. Rozległe łąki i łągi wzdłuż Wisły tworzą panoramę miasta od strony rzeki.

II. Zespół Rezydencyjny Czartoryskich

Najważniejszym zabytkiem Puław, wokół którego w XIX w. rozwinęła się osada miejska, jest Zespół Rezydencyjny Czartoryskich (pierwotnie Lubomirskich) sięgający początkami lat 70. XVII w. Czas jego świetności przypada na przełom XVIII i XIX w., gdy jako siedziba Czartoryskich stał się – obok Warszawy – najważniejszym ośrodkiem kulturalnym i artystycznym w kraju. Z rezydencją tą związane są nazwiska słynnych architektów, w tym Tylmana z Gameren – autora pierwotnej formy pałacu wzniesionego w latach 1671 – 1676, Franciszka Antoniego Mayera i Jana Zygmunta Deybla (zatrudnionych m.in. przy restauracji pałacu w 2 ćw. XVIII w.), a także Chrystiana Piotra Aignera, z którego działalnością wiąże się przekształcenie pałacu w 2 ćw. XIX w., budowa pałacu Marynki, a także powstanie dużego zespołu pawilonów ogrodowych utrzymanych w duchu romantyzmu. Na szczególną uwagę zasługuje Dom Gotycki i Świątynia Sybilli zaprojektowane dla Izabeli Czartoryskiej jako miejsce przechowywania „pamiątek z przeszłości”.

Na przestrzeni wieków przekształcało się otoczenie pałacu, wokół którego powstał szereg uregulowanych ulic, a także aleja zw. Królewską, skierowana na oś główną pałacu, obsadzona czterema rzędami drzew i łącząca się z gościńcem lubelskim. Ta wielka reprezentacyjna aleja wjazdowa już wówczas posiadała długość 8 km i łączyła się z folwarkiem Osiny. Stała się ona jednym

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

z największych – obok osi saskiej w Warszawie – założeń barokowych w Polsce oraz najdłuższą tego typu osią widokową.

• **Pałac Czartoryskich, ob. Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowy Instytut Badawczy oraz Muzeum Czartoryskich w Puławach, ul. Czartoryskich 8**

Zdjęcia nr 1, 2. Pałac Czartoryskich, ob. Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowy Instytut Badawczy oraz Muzeum Czartoryskich w Puławach, ul. Czartoryskich 8c Czartoryskich

Budowa pałacu rozpoczęła się w 1671 r. Barokowy Zamek Lubomirskich projektu Tylmana z Gameren stanął na krawędzi wzniesienia co stwarzało doskonale warunki obserwacyjne i obronne. W 1706 r. w czasie trwania wojny północnej, wojska szwedzkie spaliły pałac i zniszczyły jego otoczenie. Odbudowę pałacu rozpoczęła Elżbieta c. St. Lubomirskiego, a kontynuowała jej córka Maria Zofia Czartoryska, która wraz z mężem Augustem upiększała rezydencję na styl francuski. Pracami restauracyjnymi kierował początkowo Franz Meyer, a następnie aż do ich ukończenia w 1736 r. architekt F. S. Deybel. W 1785 r. ponownie podjęto prace przy ozdabianiu pałacu i parku pod kierownictwem Joachima Hempla. W 1796 r. w wyniku prac prowadzonych pod nadzorem Chrystiana Piotra Aignera, pałac otrzymał klasycystyczny wystrój. Po przeprowadzonej przez cara Mikołaja I w 1838 r. lustracji skonfiskowanej rezydencji, przystąpiono do przebudowy pałacu (ok. 1840 – 1843) pod kierunkiem architekta Józefa Góreckiego. Dobudowano dwa dodatkowe skrzydła, uzyskując plan podkowy. Skuto wtedy większość polskich napisów i wmurowanych pamiątek. W 1858 r. w wyniku pożaru mocno ucierpiał budynek pałacu, szczególnie centralna część. Prace projektowe przy odbudowie i kolejnej już przebudowie pałacu, które ukształtowały jego obecny wygląd, zostały powierzone Julianowi Ankiewiczowi. W 1862 r. w pałacu utworzono Instytut Politechniczny i Rolniczo-Leśny, w 1869 r. przemianowany na Instytut Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa. Instytut mieścił się w pałacu do wybuchu I wojny światowej w 1914 r. 21 listopada 1914 r. pałac został wyznaczony na miejsce formowania Legionu Puławskiego. 26 września 1917 r. powołano Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego, przemianowany w 1921 r. na Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego. W dniach 13 – 16 sierpnia 1920 r. w pałacu przebywał marszałek Józef Piłsudski, który 15 sierpnia wydał rozkaz operacyjny do Bitwy Warszawskiej, co upamiętnia zrekonstruowana w 1990 r. tablica pamiątkowa. Pod koniec II wojny światowej, opuszczający Puławy Niemcy podpalili lewe skrzydło pałacu. W czasie walk zostały uszkodzone zabytkowe sale centralne i główne mury od strony Wisły. Mimo działań wojennych Instytut nie przestał istnieć. Dziś w pałacu mieści się Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowy Instytut Badawczy oraz Muzeum Czartoryskich w Puławach.

W części środkowej pałacu zachowana barokowa sień, na I piętrze sale: kamienna i gotycka, na II – sala rycerska. W prawym skrzydle sale kolumnowa, balowa i sala rysunku (ostatnie z okresu Instytutu Wychowania Panien). Wnętrze budowli zachowuje liczne tablice pamiątkowe z bogatej historii pałacu. Front pałacu zdobiony przez arkadowy portyk.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

• Pałac Marynki, ul. Kazimierska 2

Zdjęcie nr 3. Pałac Marynki, ul. Kazimierska 2

W 1791 r. Izabela i Adam Czartoryscy przystąpili do budowy pałacu dla córki Marii księżnej Wirtemberskiej, nazwanego od jej imienia Marynkami. Pałac usytuowany jest w pld.-wsch. części Zespołu Rezydencyjnego Czartoryskich, na brzegu łachy wiślanej. Zbudowany został wg projektu Chrystiana Piotra Aignera w stylu klasycystycznym z korynckim portykiem wgłębnym złożonym z korynckich kolumn i attyką kryjącą dach. Na fryzie portyku znajduje się napis: „Iste terrarum mihi praeter omnes angulus ridet” („Ten zakątek najbardziej ze wszystkich się do mnie uśmiecha” – z Horacego).

• Dom Gotycki, ul. Czartoryskich 8

Zdjęcie nr 4. Dom Gotycki, ul. Czartoryskich 8

Dom Gotycki został zbudowany jako pawilon ogrodowy. W 1809 r. przebudowany został przez Chrystiana Piotra Aignera na użytek gromadzenia narodowych pamiątek oraz zagranicznych eksponatów. Ściany Domu Gotyckiego eksponowały szczątki rzeźb i kamieniarki pochodzących z różnych epok i krajów oraz rodzinne pamiątki. Jest to budowla o nieregularnym kształcie, z wkomponowanymi fragmentami architektonicznymi zamków, pałaców i kościołów polskich i zagranicznych.

Pozostałości tego dawnego lapidarium tkwią tam do dzisiaj. Wnętrze Domu Gotyckiego mieści na parterze salę herbową, na piętrze salę „zieloną” i gabinet Izabelli Czartoryskiej.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

• Świątynia Sybilli, ul. Czartoryskich 8

Zdjęcie nr 5. Świątynia Sybilli, ul. Czartoryskich 8

Funkcję muzeum pełniła i pełni do dzisiaj również Świątynia Sybilli. Wzorowana na Świątyni Westy w Tivoli k. Rzymu – najpopularniejsze dzieło Chrystiana Piotra Aignera. Budynek jest malowniczo położony na skraju tarasu Górnego Parku. Powstała w latach 1798 – 1801. Budynek w kształcie rotundy, otoczony korynckimi kolumnami, został przeznaczony przez księżną Izabelę Czartoryską na miejsce przechowywania pamiątek narodowych związanych z historią Polski, eksponatów rycerskich i militariów. Celem muzeum miało być pielęgnowanie pamięci o dawnej świetności Rzeczypospolitej – świadczy o tym napis widniejący nad wejściem Przeszłość – Przyszłość. Rok 1801, w którym otwarto zbiory pamiątek narodowych, uważa się za datę powstania pierwszego polskiego muzeum. Wejścia do Świątyni strzegą dwa porfirowe lwy – podarunek cara Aleksandra I.

• Domek Żółty (zwany Aleksandryjskim), ul. Czartoryskich 8

Zdjęcie nr 6. Domek Żółty (zwany Aleksandryjskim), ul. Czartoryskich 8

Domek Żółty został wybudowany ok. roku 1801 – 1805 dla cara Aleksandra I na potrzeby mieszkalno-noclegowe podczas jego wizyt w Puławach. Odwiedził je w 1805 r., 1814 r. i 1818 r. Później pomieszkiwali tu inni ważni goście. Gdy w pałacu ks. Czartoryskich w latach 40. XIX w. znajdował się Instytut Aleksandryjski Wychowania Panien, w Domku Żółtym mieszkała przełożona Instytutu Anastazja Zenaida Groten. W okresie późniejszym od ok. 1871 r. mieszkał w nim ksiądz

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

prawosławny, który sprawował posługę kapłańską w cerkwi pw. Opieki Matki Boskiej, usytuowanej w Sali Rycerskiej pałacu Czartoryskich.

W późniejszych czasach, do początku lat 60. XX w. był użytkowany jako budynek mieszkalny. Następnie mieściło się w nim przedszkole. Od roku szkolnego 1982/1983 mieściła się tam świetlica i klasy pierwsze Szkoły Podstawowej nr 2. Po dwóch latach budynek przejął Wydział Zdrowia Urzędu Miasta. Następnie umieszczono tu Dzienny Ośrodek Adaptacyjny dla Dzieci Specjalnej Troski².

Obecnie mieści się tu dział Muzeum Czartoryskich w Puławach, Pracownia Dokumentacji Dziejów Miasta, zajmujący się najnowszymi dziejami Puław.

• Oranżeria, tzw. Domek Grecki, ob. siedziba Biblioteki Miejskiej w Puławach, ul. Głęboka 7A

Zdjęcie nr 7. Oranżeria, tzw. Domek Grecki, ob. siedziba Biblioteki Miejskiej w Puławach, ul. Głęboka 7A

Budowa doryckiej klasycystycznej oranżerii miała miejsce w latach 1778 – 1791. To pierwsze dzieło Chrystiana Piotra Aignera w Puławach. Budowla stanowiła pierwotnie fronton nieistniejącej dziś pałacowej oranżerii. Dopływ światła słonecznego zapewniała oszklona, pochyła ściana płd. Oranżeria nie miała sobie wówczas równych nawet w Warszawie. Nie przetrwała do naszych czasów. W jej miejscu w 1966 r. do zachowanego portyku, dobudowano gmach zaprojektowany przez Wacława Podlewskiego. Domek jest usytuowany na terenie ogrodu górnego, na wschód od ul. Głębokiej. Obecnie budynek jest siedzibą Biblioteki Miejskiej w Puławach.

• Altana Chińska, ul. Czartoryskich 8

² <https://turystyka.pulawy.eu/firmy/domek-zolty-aleksandryjski,1169.htm> (data dostępu 11.04.2019 r.)

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

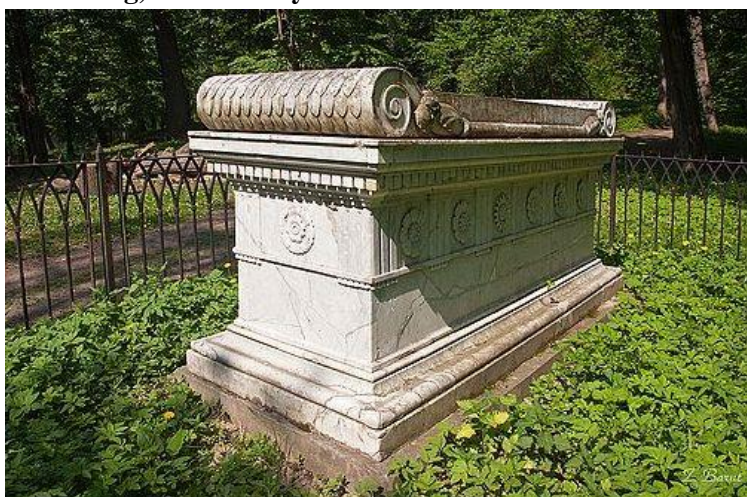
Zdjęcie nr 8. Altana Chińska, ul. Czartoryskich 8

Altana Chińska stanowi element Parku Angielskiego. Zwana też Domkiem Chińskim, jest rzadkim przykładem architektury ogrodowej wzorowana na chińskiej pagodzie. Wzniesiona w połowie XVIII w. jest jednym ze starszych zabudowań Zespołu Rezydencyjnego Czartoryskich. Była prawdopodobnie elementem krajobrazowym parku, służyła również jako miejsce parzenia i picia herbaty. Dziś w jej wnętrzu znajduje się oryginał rzeźby „Tankred i Klorynda”.

• Brama Rzymska, ul. Czartoryskich 8

Zdjęcie nr 9. Brama Rzymska, ul. Czartoryskich 8

Brama Rzymska tzw. łuk rzymski łączy park z ul. Głęboką. Jest to dekoracyjna brama z początku XIX w., zaprojektowana przez Chrystiana Piotra Aignera, w charakterze romantycznej ruiny, wzorowanej na Łuku Triumfalnym Tytusa w Rzymie.

• Sarkofag, ul. Czartoryskich 8

Zdjęcie nr 10. Sarkofag, ul. Czartoryskich 8, autor Zdzisław Barut, źródło: http://www.polskiekrajobrazy.pl/Galerie/552:Puławy/105854:Sarkofag_r._przy_Dzikiej_Promenadzie.html, data dostępu 18.02.2019 r.

Sarkofag wzniesiony ku czci Ks. Augusta Czartoryskiego i Zofii z Sieniawskich Czartoryskich, pochodzi z 1800 – 1801 r., został wykonany przez Maksymiliana Labourea, na wzór grobowca Scypiona. Usytuowany jest w dolnej części parku, przy tzw. „dzikiej promenadzie”.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

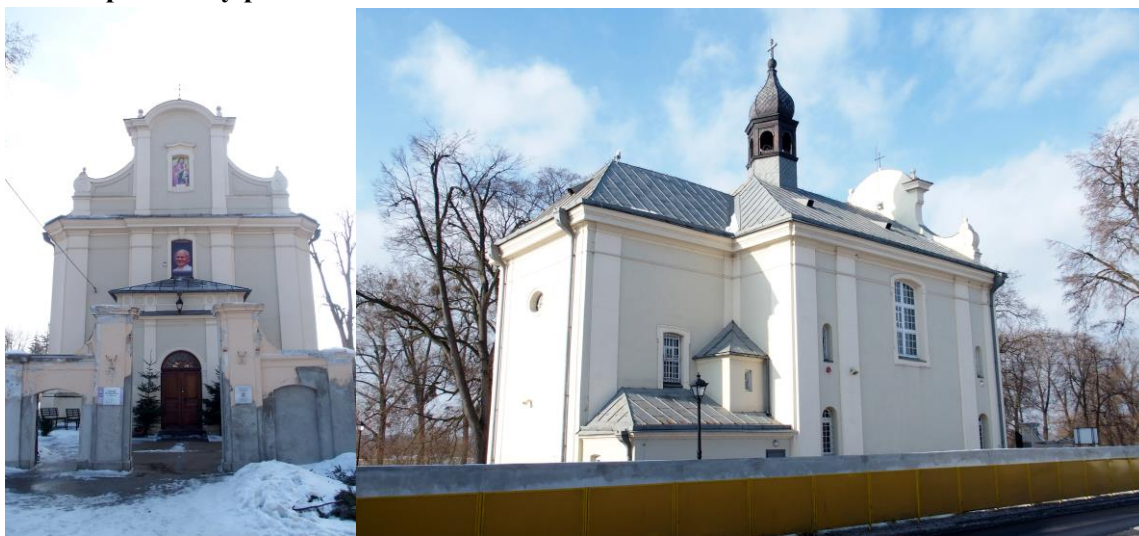
• Park pałacowy

Park o powierzchni 40 hektarów został założony w Puławach w XVIII w. Pierwotnie był to park regularny, następnie przekształcony w ogród francuski. Ten na początku XIX w., za sprawą Izabeli Czartoryskiej został zreorganizowany w modny romantyczny park w stylu angielskim. W jego obrębie wybudowano pawilony ogrodowe oraz obiekty rekreacyjne. Najważniejsze z nich to Dom Gotycki, Świątynia Sybilli i Domek Żółty. Na skraju parku stanęła klasycystyczna kaplica pałacowa, obecnie kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny.

II. OBIEKTY SAKRALNE

• Zespół kościoła parafialnego pw. św. Józefa, ul. Włostowicka 42

Kościół parafialny pw. św. Józefa

Zdjęcia nr 11, 12. Kościół parafialny pw. św. Józefa, ul. Włostowicka 42

Od XV w. we wsi Włostowice istniała kaplica filialna parafii Jaroszyn. W 1635 r. przy nowo zbudowanym drewnianym kościele osadzono stałego kapłana. Parafia formalnie erygowana została w 1661 r., samodzielnie funkcjonuje od 1676 r. W 2 poł. XVII w. przy kościele tym powstała murowana kaplica lub prezbiterium. W 1706 r. kościół częściowo uległ zniszczeniu. Nowy, murowany kościół parafialny zbudowany został w latach 1726 – 1728, wg proj. Franciszka Antoniego Mayera (1725 r.), ufundowany przez właścicielkę tych włości hetmanową Elżbietę Sieniawską. W skład nowej struktury włączono murowaną partię starszej świątyni. Na skromny wystrój kościoła składały się m.in. iluzjonistyczne ołtarze. W latach 70. XVIII w. przed wejściem głównym dobudowano kruchtę. W latach 1791 – 1807, wymienione zostały spękane sklepienia krzyżowej nawy, zastąpione fałszywym sklepieniem z otynkowanych desek, połączone z wymianą więźby i dachu, zaś wnętrze uzyskało w części nowe wyposażenie (1801 r.) ufundowane przez Czartoryskich. Kościół został konsekrowany w 1828 r. Około 1900 r. dawne ołtarze zastąpiono obecnymi murowanymi, a w 1962 r. ambonę i balkon chóru wykonano z żelbetu. Remontowany w latach 1879, 1928, 1975, 1987 i ok. 2000 r.

Kościół nieorientowany, z prezbiterium skierowanym na południe, otoczony jest niewielkim cmentarzem obwiedzionym murem, wschodnim bokiem przylegającym do drogi z Puław do Kazimierza (ob. ul. Włostowicka). W pld.-wsch. rogu cmentarza usytuowana jest kwadratowa dzwonnica, w rogu pld.-zach. – prostokątny mały budynek kostnicy. Po stronie zachodniej muru zagłębienie (ob. parking) – pozostałość starorzecza Wisły.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Wyposażenie stanowi zespół murowanych pseudobarokowych ołtarzy (1900 r.) z obrazami z pocz. XIX w. Na pilastrach znajdują się neogotyckie figurki apostołów z kaplicy pałacowej oraz kamienna figura świętego z 1 poł. XVIII w. ustawiona w kruchcie.

• **Kaplica pałacowa, ob. kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, ul. Marszałka J. Piłsudskiego 10**

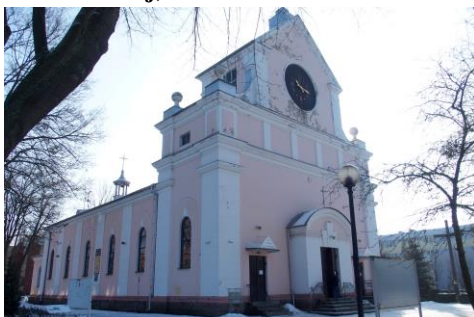

Zdjęcie nr 13. Kaplica pałacowa, ob. kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, ul. Piłsudskiego 10

Kaplica jest usytuowana poza obrębem parku, na skarpie nad Wisłą. Główny korpus budynku powstał w latach 1800 – 1803 wg projektu Chrystiana Piotra Aignera. Ostateczne prace zostały zakończone w 1814 r. Budowla inspirowana jest rzymskim Panteonem. Kościół ma kształt przykrytej kopułą rotundy, do której wchodzi się przez koryncki sześciokolumnowy portyk. Inicjatorem budowy świątyni był ks. Adam Kazimierz Czartoryski, który poświęcił ją pamięci swojej matki, o czym świadczy napis nad drzwiami wejściowymi: „POMNY NA WIARY I CNOTY UKOCHANEJ MATKI SWOJEJ MARYI Z SIENIAWSKICH XSIEŻNY W. R. ADAM KAZIMIERZ POŚWIĘCA” (litery „W.R.” oznaczają „województyny ruskiej”). Kaplica została lekko uszkodzona w wyniku działań wojennych w 1915 r. Podczas II wojny światowej – 7 września 1939 r., na świątynię spadły dwie bomby, poważnie ją uszkadzając. Prace przy odbudowie kaplicy rozpoczęły się w kwietniu 1945 r. i trwały do maja 1948 r.

Wnętrze kościoła oświetla przeszklony otwór w kopule oraz okna nad galerią wspartą na 12 jońskich kolumnach. Ołtarz pochodzi z 2 poł. XX w.

• **Cerkiew prawosławna pw. św. Trójcy, ob. kościół rzymskokatolicki pw. Matki Bożej Różańcowej, ul. Lubelska 7A**

Zdjęcie nr 14. Cerkiew prawosławna pw. Św. Trójcy, ob. kościół rzymskokatolicki pw. MB Różańcowej, ul. Lubelska 7A

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Budowla została wzniesiona około 1880 r. jako cerkiew pw. św. Trójcy. W 1909 r. została konsekrowana i przeznaczona dla wojska rosyjskiego. Po I wojnie światowej świątynia została oddana kościołowi rzymskokatolickiemu. W 1921 r. została przebudowana (rozebrano część kopuły) na kościół garnizonu 2. Pułku Saperów Kaniowskich, którego żołnierze od tego roku stacjonowali w Puławach. W latach 1936 – 1937 świątynia została ponownie przebudowana – zatarto cechy charakterystyczne dla budowli cerkiewnych. Do 1939 r. nabożeństwa w kościele były odprawiane przez księży diecezjalnych lub kapelana. Podczas II wojny światowej świątynia została oddana w użytkowanie parafii.

Budowla składa się z jednej nawy, przy prezbiterium znajduje się zakrystia, do świątyni prowadzą 3 wejścia z kruchtami. Pamiątką po cerkwi jest część wnętrza kopuły znajdującej się w prezbiterium. Ołtarz główny został wykonany z drewna dębowego w 1945 r., znajduje się w nim kopia cudownego obrazu Matki Bożej Różańcowej, umieszczonego w bazylice Świętej Trójcy w Krakowie, namalowana w 1975 r. przez krakowską artystkę Zofię Wójcik³.

III. INNE OBIEKTY

• Dawny Szpital św. Karola Boromeusza z bramą i murem, ul. Czartoryskich 6A

Zdjęcia nr 15, 16. Dawny Szpital św. Karola Boromeusza z bramą i murem, ul. Czartoryskich 6A

Budynek położony na płn.-zach. od pałacu książąt Czartoryskich. Ufundowany przez lekarza nadwornego ks. Czartoryskich, Karola Khittla, który fundusze na ten cel zapisał w testamencie. Wybudowany w 1843 r. w miejscu dawnej kuźni. Jest budowlą parterową na rzucie zbliżonym do litery „L”. Od frontu ma postawiony portyk z tympanonem i kolumnami, nadający obiektowi cechy klasycystyczne. Składa się z budynku dawnego szpitala i oficyny gospodarczej na jego tyłach. Na dziedzińcu pomiędzy skrzydłami szpitala znajduje się nieduży skwer z drzewami. Szpital przeniesiono w 1948 r. do gmachu nowego szpitala⁴.

W 1979 r. czynem społecznym rozpoczęto oczyszczanie terenu budynku i przystosowywanie go do funkcji muzeum, z przeznaczeniem na siedzibę Zarządu Oddziału i Muzeum Regionalne PTTK im. Izabeli ks. Czartoryskiej w Puławach.

• Zajazd pocztowy „Pod Pielgrzymem”, ul. 4-go Pułku Piechoty WP 4 – Rybacka 1

³ <http://www.pulawymbr.parafia.info.pl/?p=main&what=16> (data dostępu 11.04.2019 r.)

⁴ <http://www.konskowola.eu/grutinus-khittl-mancina/khittl.pdf> (data dostępu 11.04.2019 r.)

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Zdjęcie nr 17. Zajazd pocztowy „Pod Pielgrzymem”, ul. 4-go Pułku Piechoty WP 4 – Rybacka 1

Pochodzi z 1 poł. XVIII w. Jest to wydłużony budynek na rzucie prostokąta, z alkierzami i ryzalitem na osi fasady, nakryty wysokimi, czterospadowymi dachami z licznymi lukarnami na wszystkich połaciach. Osie frontowych ścian alkierzy zaakcentowane zróżnicowanymi szczytami. Ściany murowane, tynkowane, zwieńczone gzymsem, bez podziałów i detali. W ostatnich latach obiekt przeszedł gruntowny remont.

• **Internat, ob. budynek Starostwa Powiatowego wraz z otoczeniem i drzewostanem, al. Królewska 19**

Zdjęcie nr 18. Internat, ob. budynek Starostwa Powiatowego wraz z otoczeniem i drzewostanem, al. Królewska 19

Budynek pochodzi z 1902 r. Pełnił funkcję internatu studenckiego, Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa w Puławach. Obecnie w budynku mieści się Starostwo Powiatowe. Rewitalizowany wraz z otoczeniem w 2016 r. Jest to dwu- i trój kondygnacyjny, trójskrzydłowy budynek z nieco wyższym ryzalitem w środkowej części korpusu, rozczłonkowany kotarowymi, schodkowymi szczytami. Ściany artykułowane lizenami, dzielone gzymсами, zwieńczone wielokrotnionym gzymsem oraz fryzami: kostkowym i arkadkowym.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

• Willa „Duninów”, ul. Zielona 32

Zdjęcie nr 18. Willa „Duninów”, ul. Zielona 32

Zabytkowa willa wybudowana dla rodziny Feliksa Aleksandra Dunin-Borkowskiego, uczestnika powstania styczniowego. Budynek stanowi jeden z ostatnich relikwów zabytkowej dzielnicy Żulinki położonej w sąsiedztwie pałacu i parku Czartoryskich. Obiekt obecnie nieużytkowany.

• Willa „Samotnia”, ob. restauracja, ul. Zielona 36

Zdjęcie nr 19. Willa „Samotnia”, ob. restauracja, ul. Zielona 36

Willa „Samotnia” została wybudowana w latach 1820-1830 przez małżeństwo Rautenstrauch. W otoczeniu tej budowli skupiało się życie intelektualne i kulturalne Puław. Z 1847 r. pochodzą akta, mówiące o budynku w połowie murowanym, w połowie drewnianym.

W 1875 r. urządzono w tym obiekcie kaplicę. Willa złożona była z neogotyckiego korpusu w formie dwukondygnacyjnej baszty. Otwór wejściowy o wykroju prostokątnym, wypełniony był witrażowym maswerkiem.

W okresie międzywojennym obiekt został zaadaptowany na niewielki zakład, produkujący ocet. Po II wojnie światowej użytkowany jako obiekt mieszkalny. Dokonywano w obiekcie remontów tj. przybudówki czy adaptacje bez nadzoru konserwatora. Obecnie w budynku mieści się siedziba Towarzystwa Przyjaciół Puław i restauracja.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

5.3.1. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Jest to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, także umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obowiązkiem władz miasta jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

Do najcenniejszych walorów krajobrazu kulturowego Puław, przejawiających się m.in. w pielęgnowaniu niematerialnych wartości kultury i historii miejsca należą:

- ponad 200-letnie tradycje muzealne (najstarsze w Polsce muzeum – świątynia pamiątek narodowych, związane z osobą księżnej Izabeli Czartoryskiej);
- wartości kultury materialnej i technicznej, jak również dziedzictwo sztuki i architektury związane z rodami Lubomirskich, Sieniawskich, Czartoryskich;
- tradycje literackie, związane głównie z dworem książąt Czartoryskich;
- tradycje związane z przeprawą wiślaną, handlem w rejonie nadwiślańskim, żeglugą, w tym żeglugą parową, gospodarką wodną i tradycją budowy i remontu jednostek pływających;
- tradycje naukowe i badawcze zapoczątkowane jeszcze w XIX w., kontynuowane do dnia dzisiejszego.

INSTYTUCJE KULTURY I ORGANIZACJE DZIAŁAJĄCE W SFERZE KULTURY

Organizacją życia kulturalnego w Puławach zajmują się m.in. następujące placówki:

Puławski Ośrodek Kultury „Dom Chemika” – jest samorządową instytucją kultury oferującą różne formy spędzania czasu wolnego. W ramach Ośrodka funkcjonują zespoły amatorskiego ruchu artystycznego: Zespół Pieśni i Tańca „Powiśle”, Zespół Baletowy „Etiuda”, Studio Tańca „Pokus”, Puławski Teatr Amatora, Teatr Lalek „Muchomor”, teatr młodzieżowy SPUT², zespół wokalny senierek „Puławianki” i inne. Działają tu również koła zainteresowań i kluby: Klub Twórców Ludowych, Klub Seniora, Uniwersytet Trzeciego Wieku, Puławski Klub Mam oraz Pracownia Edukacji Plastycznej. Ośrodek zajmuje się organizacją imprez, koncertów, spektakli teatralnych i kabaretowych, a także pokazów filmów. Systematyczną działalność wystawienniczą prowadzi Puławska Galeria Sztuki. Pod szyldem POK „Dom Chemika” działa również Centrum Informacji Turystycznej.

Biblioteka Miejska w Puławach (Biblioteka Główna i 7 filii zlokalizowanych na terenach dużych osiedli mieszkaniowych) – biblioteka jest samorządową instytucją kultury, która realizuje zadania z zakresu gromadzenia, opracowywania, przechowywania, udostępniania materiałów bibliotecznych, prowadzenia działalności informacyjnej oraz popularyzacji czytelnictwa.

Muzeum Czartoryskich w Puławach – placówka jako miejska instytucja kultury funkcjonuje od 2017 r. Stała wystawa prezentowana w muzeum ukazuje najważniejsze aspekty dziejów i dziedzictwa kulturowego książąt Czartoryskich. Ekspozycja podzielona jest na dwie części – pierwsza prezentuje życie i osiągnięcia osób bezpośrednio związanych z Puławami w XVIII i na początku XIX w., druga ukazuje historię rodziny Czartoryskich po 1831 r., kiedy to zmuszeni zostali oni do opuszczenia swojej rodowej siedziby i udania się na emigrację.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

W Puławach funkcjonują także Młodzieżowy Dom Kultury oraz osiedlowe domy kultury działające w ramach Puławskiej Spółdzielni Mieszkaniowej. Placówki te prowadzą działania w zakresie organizacji spędzania wolnego czasu, organizacji imprez kulturalnych, występów artystycznych, wystaw, spotkań i prelekcji.

Działalność kulturalną prowadzą także: Centralna Biblioteka Rolnicza – oddział w Puławach, Muzeum Oświatowe oraz kino „Sybilla”.

W Puławach działają także aktywnie liczne stowarzyszenia, m.in.:

- Fundacja Wspierania Historycznego Ogrodu Puławskiego,
- Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Archidiecezji Lubelskiej – Oddział przy parafii pw. św. Józefa,
- Kiwanis Klub Puławy,
- Polskie Towarzystwo Miłośników Astronomii Oddział w Puławach,
- Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział Puławski,
- Puławskie Towarzystwo Muzyczne,
- Puławskie Towarzystwo Tradycji Narodowych,
- Stowarzyszenie „Grześ”,
- Stowarzyszenie Międzynarodowe Warsztaty Muzyki Kameralnej,
- Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom i Młodzieży „Promyk”,
- Stowarzyszenie „Przeszłość-Przyszłości”,
- Stowarzyszenie na Rzecz Osób Potrzebujących „Pogodne Życie”,
- Stowarzyszenie na Rzecz Wspierania Edukacji Kultury i Sportu „Wspólnie”,
- Stowarzyszenie RODZINA,
- Towarzystwo Inicjatyw Własnych „Inspiracje”.
- Towarzystwo Kultury Świeckiej im. Tadeusza Kotarbińskiego,
- Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Oświatowego,
- Stowarzyszenie Kulturalno-Turystyczne „Jagielonia”,
- Towarzystwo Przyjaciół Puław.

Na terenie miasta organizowane są systematycznie różne imprezy kulturalne. Należą do nich m.in.:

- Ogólnopolski Festiwal Kolęd,
- Ogólnopolski Konkurs Tańców Polskich „O Pierścień Księżnej Izabeli”,
- Puławski Turniej Krasomówstwa, Recytacji, Muzyki i Pieśni Narodowych "Witaj Majowa Jutrzenko",
- Festiwal im. Wincentego i Franciszka Lesslów,
- Dni Puław,
- Międzynarodowy Festiwal Tańców „GODEL”,
- Międzynarodowe Warsztaty Jazzowe,
- Puławskie Lato Bluesowe,
- Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej,
- Międzynarodowy Festiwal Orkiestr Dętych,
- Festiwal Hymnów Szkolnych,
- Przegląd Poezji i Pieśni Niepodległościowej „Żeby Polska była Polską”,
- Puławski Festiwal Muzyczny „Wszystkie Strony Świata”,
- Europejskie Dni Dziedzictwa.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

TURYSTYKA

Obszar miasta Puławy posiada liczne walory turystyczne – naturalne oraz wynikające z historii regionu i działalności mieszkańców. Poza zasobem zabytkowym, który jest wyjątkową wizytówką miasta – jedną z atrakcji miasta jest zrewitalizowany **bulwar nadwiślański**. Od 2004 r. miasto Puławy realizowało działania związane z budową nadwiślańskiego bulwaru, który połączył most im. Prezydenta Ignacego Mościckiego (konstrukcja oddana do użytku w 1934 r.) z mostem im. Jana Pawła II. Powstające nabrzeże wzbogaciło ofertę turystyczną Puław i dzięki niemu miasto stało się atrakcyjnym miejscem wypoczynku dla mieszkańców i turystów. Przy bulwarze znajduje się nowoczesna marina. W marinie znajduje się prawie 50 stanowisk jachtowych oraz wypożyczalnia rowerów i kajaków. Tuż obok powstało pole kempingowe i kamperowe. Latem organizowane są tu spływy, a przez cały rok można korzystać z wytyczonych w pobliżu ścieżek spacerowych i rowerowych. Na cyplu u wejścia do portu stoi siedmiometrowa wieża widokowa. Z jej szczytu roztacza się wspaniały widok na Wisłę.

Ciekawym fragmentem Wisły w Puławach jest też tzw. łacha wiślana. To dawne koryto rzeki, znajdujące się u stóp parku Czartoryskich, jest obecnie romantycznym dopełnieniem parkowego założenia – dzikim stawem zamieszkałym przez ptaki i otoczonym bujną roślinnością.

Wartym zobaczenia miejscem jest **Pustynia Kaltenbacha** – takie miano zyskały kiedyś tereny położone na wschód od Grupy Azoty. Dziś obszar ten stał się ostoją licznych gatunków zwierząt. To zasługa radykalnie zmniejszonej emisji z instalacji oraz rekultywacji terenu prowadzonych od lat przez Spółkę. Księżycowy krajobraz z tych terenów z lat 70. zaczął przeobrażać się już w latach 80., kiedy podjęto pierwsze, jak na tamte czasy pionierskie, próby rewitalizacji zdewastowanych przez działalność fabryki obszarów leśnych. Od początku XXI wieku, gdy powietrze wokół zakładu stało się czyste, zalesianie pustyni przynosi imponujące efekty. Dziś młodniki stanowią ostoję dzikiej zwierzyny. Można tu spotkać sarny, dziki, zające i kuropatwy. Coraz częściej zapuszczają się tu z sąsiednich lasów także jelenie i łosie. Z miasta do Pustyni Kaltenbacha dotrzemy ścieżką rowerową i niebieskim szlakiem rowerowym rozpoczynającym się pod puławskim MOSiR-em.

Na terenie miasta oznakowane są szlaki turystyczne – rowerowe, piesze, tematyczne:

I. Szlaki rowerowe:

- **Bursztynowy Szlak Greenways** – szlak ten łączy Budapeszt z Helem i jest elementem międzynarodowej sieci ścieżek rowerowych Greenways. Współczesna trasa ma nawiązywać do słynnego szlaku bursztynowego, którym starożytni kupcy wędrowali od wybrzeży Bałtyku aż do stolicy Imperium Romanum. Trasa ta umożliwi rowerzystom poznanie najciekawszych miejsc w okolicach Puław, łącząc się z innymi szlakami rowerowymi i tworząc pętle o różnym stopniu trudności;
- **Szlak Nadwiślański (niebieski)** – (Puławy – Gołąb – jezioro Piskory – Bałtów – Puławy, ok. 30 km), dość łatwa trasa o charakterze pętli;
- **Szlak czerwony** – (Końskowola – Nowy Pożóg – Klementowice – Stok – Las Stocki – Kolonia Zbędowice – Skowieszyn – Końskowola, ok. 35 km), szlak przeznaczony jest dla bardziej doświadczonych rowerzystów. Wiedzie przez wiele wzniesień. Prowadzi wąwozami lessowymi i umożliwia podziwianie panoramy Małopolskiego Przełomu Wisły, a także zabytków Końskowoli i pomników upamiętniających dramatyczne wydarzenia z czasów II wojny światowej;
- **Szlak zielony** – (Parchatka – Włostowice – Puławy – Góra Puławska – Sadłowice – Nasiłów – Wojszyn – Oblasy – Janowiec, ok. 25 km). Szlak jest długi, ale stosunkowo łatwy (bez ciężkich podjazdów i prowadzony utwardzonymi traktami). Trasa biegnie Małopolskim Przełomem Wisły;
- **Szlak żółty** – (Puławy – Młynki – Końskowola – Sielce – Wronów – Puławy, 28 km). Szlak ma charakter wypoczynkowy i rekreacyjny, biegnie z dala od ludzkich osiedli, przez leśne ostoje i zaciszne pola wzdłuż rzeki Kurówki.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

II. Szlaki piesze:

- **Szlak Siecią Wąwozów Lessowych (czarny)** prowadzący zachodnim skrajem Płaskowyżu Nałęczowskiego i Małopolskim Przełomem Wisły przez tereny Kazimierskiego Parku Krajobrazowego. Długość szlaku to 11,5 km. Szlak prowadzi wierzchowinami i opada w sieć wąwozów, przez co jest piękną i niezapomnianą trasą przyrodniczo-krajoznawczą;
- **Szlak Nadwiślański (niebieski)** – jeden z najdłuższych na Lubelszczyźnie – jego długość wynosi prawie 109 km;
- **Szlak im. Wincentego Pola (zielony)** biegnie z Puław przez Kazimierski Park Krajobrazowy, Równinę Radomską wzdłuż Małopolskiego Przełomu Wisły do Janowca. Długość trasy wynosi 17 km;
- **Szlak Nadwiślański (niebieski)** (Annopol – Józefów – Piotrawin – Podgórz – Kazimierz Dolny – Bochothnica – Puławy – Gołęb – Dęblin, 107 km), szlak biegnący przez Małopolski Przełom Wisły należy do najbardziej malowniczych na Lubelszczyźnie.

III. Szlaki tematyczne:

- **Szlak muzeów Krainy Lessowych Wąwozów** (Nałęczów – Wąwolnica – Celejów – Wierchoniów – Bochothnica – Parchatka – Puławy – Gołęb – Puławy (nowy most) – Góra Puławska – Oblasy – Janowiec nad Wisłą (prom) – Kazimierz Dolny – Karczmiska – Opole). Szlak w kształcie pętli prowadzi do ciekawych muzeów regionu, w tym Muzeum Oświatowego w Puławach.

KUCHNIA REGIONALNA⁵

Poszukiwacze regionalnych specjałów nie będą się nudzić na puławskiej ziemi. Na bogactwo tutejszych smaków wpłynęła zarówno przyroda, jak i historia regionu. Przepastne lasy, rzeki, żyzna gleba, znakomita woda pełna składników mineralnych dostarczały wielu wspaniałych produktów żywnościowych. Z kolei bogactwo magnackich, ziemiańskich, mieszczańskich, żydowskich i chłopskich tradycji kulinarnych spowodowało, że o kuchni tych stron można napisać osobną książkę. Sporządzając listę rodów magnackich, które miały na tych ziemiach swoje siedziby, wymienia się same najznakomitsze nazwiska dawnej Rzeczypospolitej: Czartoryskich, Sieniawskich, Firlejów, Lubomirskich czy Małachowskich. Można sobie wyobrazić jak zastawione były ich stoły podczas różnorodnych świąt, uczt i biesiad, wystarczy zajrzeć do pieśni biesiadnych Jana Kochanowskiego – częstego gościa na zamku Firlejów.

Opowiadając o puławskiej kuchni, nie można zapomnieć o wpływach żydowskich. O tym, że w Puławach żyło naprawdę wielu starozakonnych, świadczy choćby informacja o proporcji sklepów polskich do żydowskich, jaką znajdziemy w przedwojennym przewodniku po mieście. Na 245 placówek 160 należało do Żydów. W samych Puławach starozakonni znakomicie karmili w knajpce Honigsfeld I, w Honigsfeld II, czy też restauracji Petersa.

Najskromniej jadał chłopi. To, co trafiało na wiejskie stoły, zawsze zależało od obfitości zbiorów oraz pory roku. Królowały pożywne dania mączne, takie jak pierogi z kaszą czy różnorakie kluski, jadano sporo kasz, fasoli, kapusty i ziemniaków, łącząc te produkty w każdy możliwy sposób. Jedzono kaszę z grochem, groch z kapustą, kapustę z ziemniakami, ziemniaki z marchwią itd. Popularny był barszcz, zupy z dyni, cebuli, porów. Ciekawymi daniami były pierogi z serem i miętą, gołąbki z kaszą gryczaną czy paruchy (kluski na parze) z kaszą i twarogiem.

STROJE i TAŃCE LUDOWE⁶

Mieszkancki puławskich wsi nosiły charakterystyczne zapaski z pasiastych tkanin. Na białych koszulach haftowano motywy geometryczne – najczęściej czerwone lub niebieskie. Bywało, że ozdabiano je również krzyżkowym haftem czarno-czerwonym lub czerwono-niebieskim. We

⁵ Przewodnik - Puławy i okolice, przewodnik turystyczny.

⁶ jw.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

wsiach położonych na południe od Puław na kobiecych koszulach pojawiały się haftowane kwiaty, listki, gałązki i inne tego typu wzory. Mężczyźni nosili ciemnoniebieskie sukmany (bywały też brązowe) zdobione szamerunkiem, czyli ozdobą w kształcie różnorodnych pętli przyszywaną z przodu stroju. Szamerowanie było skromniejsze niż na ówczesnych galowych mundurach wojskowych. Nieodzownym elementem stroju był też rzemienny pas oraz czapka. Zimą była to stożkowata czapa barania, rogatywka, również przybrana barankiem, lub tzw. rozłupa, czyli podszyta futrem lub watowana czapa z wysokim płóciennym denkiem. Latem noszono najczęściej słomkowe kapelusze. Oczywiście były to stroje zakładane na specjalne okazje. Z pewnością bawiono się w nich na weselach i zabawach tanecznych. Jak na całej Lubelszczyźnie, tak i w okolicach Puław wieś bawiła się przy muzyce prostej i wesołej. Tańce lubelskie są lekkie, wdzięczne i temperamentne, często przerywane przyśpiewkami. W kapeli nie mogło zabraknąć pierwszych i drugich skrzypiec, trzystrunowej, przypominającej wiolonczelę basetli, klarnetu i bębna. Wśród najbardziej znanych regionalnych tańców można wymienić popularnego na weselach macha, przypominającego mazura walczyka lubelskiego, skoczną polkę lubelską oraz oberka.

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Spis obiektów wpisanych do rejestru zabytków z terenu miasta przedstawiony został w Tabeli nr 2, zgodnie z Załącznikiem nr 1 do obwieszczenia nr 1/2019 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 11 stycznia 2019 r. – wykaz zabytków wpisanych do rejestru „A” zabytków nieruchomych województwa lubelskiego według stanu na dzień 31 grudnia 2018 r. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie miasta Puławy

LP.	NR REJESTRU ZABYTEKÓW	ZABYTEK	LOKALIZACJA	DECYZJA ZNAK I DATA WYDANIA	ORZECZENIE O UZNANIU ZA ZABYTEK I DATA WYDANIA
1	A/150	część obszaru miasta Puławy granice: od Kępy Szydłowieckiej drogą przechodzącą w ul. 4-go Pułku Piechoty WP z zabudowanym terenem od strony zachodniej oraz terenem, na którym znajduje się dawny zajazd „Pod Pielgrzymem” (A/404), następnie ul. Piłsudskiego (dawna ul. Zwycięstwa), ul. Ks. Izabelli, ul Waryńskiego do ul. Czartoryskich, al. Małą (dawna ul. Gagarina) do ul. Piłsudskiego (dawna ul. Zwycięstwa) i al. Królewskiej (dawna al. Jedności), z włączeniem fragmentu al. Partyzantów na odcinku istniejących starych drzew w przedłużeniu al. Królewskiej aż do gmachu Liceum Ogólnokształcącego im. Ks. A. J. Czartoryskiego, przez ul. Krańcową (wraz z terenem, na którym znajduje się budynek Starostwa), dalej wzdłuż skarpy do ul. Głębokiej, następnie wzdłuż muru dawnego ogrodu fruktowego, dalej wzdłuż górnej granicy skarpy do ul. Zielonej, ul. Zieloną z obustronną zabudową do ul. Kazimierskiej, skąd przez łąkę Wiślaną do Kępy Szydłowieckiej		Kl.V-7/10/67 z 16.01.1967; KL.IV.5349/1/80 z 21.01.1980	
2	A/150	Świątynia Sybilli w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/536/4981/09 z 01.12.2009	KL.V-Oa/237/56/226 z 10.05.1957
3	A/150	Dom Gotycki w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/551/5105/09 z 08.12.2009	KL.V-Oa/258/56/225 z 10.05.1957
4	A/150	pałac „Marynki” w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Kazimierska 2, dz. nr 2416/1	KD/4401/512/4819/09 z 19.11.2009	KL.V-Oa/245/56/228 z 10.05.1957
5	A/150	Altana Chińska (tzw. Domek Chiński) w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/520/4863/09 z 24.11.2009	Kl.V-Oa/256/56 z 10.05.1957
6	A/150	kordegarda południowa w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/519/4862/09 z 24.11.2009	
7	A/150	kordegarda północna w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/519/4862/09 z 24.11.2009	
8	A/150	kaplica pałacowa, ob. kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Marszałka J. Piłsudskiego 10, dz. nr 1277	KD/4401/521/4864/09 z 24.11.2009	KL.V-O/41/56/224 z 28.05.1956
9	A/150	dzwonnica przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Marszałka J. Piłsudskiego 10, dz. nr 1277	KD/4401/521/4864/09 z 24.11.2009	KL.V-O/41/56/224 z 28.05.1956

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

10	A/150	pałac Czartoryskich w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/518/4861/09 z 24.11.2009	KL.V-Oa/234/56 z 10.05.1957
11	A/150	Domek Żółty (tzw. Aleksandryjski) w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/525/4903/09 z 25.11.2009	
12	A/150	Oranżeria (tzw. Domek Grecki) w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Głęboka 7a		Kl.Oa/7/21/60 z 19.01.1960
13	A/150	groty w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/560/5186/09 z 15.12.2009	
14	A/150	mostek nad fosą w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich - w dziedzińcu przednim, na osi głównej do Pałacu Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/76/5225/09 z 17.12.2009	
15	A/150	brama główna w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich – w dziedzińcu głównym, na osi głównej do Pałacu Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/76/5225/09 z 17.12.2009	
16	A/150	brama w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich, prowadząca z dziedzińca głównego do parku	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/76/5225/09 z 17.12.2009	
17	A/150	brama rzymska (tzw. łuk rzymski) w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/76/5225/09 z 17.12.2009	
18	A/150	tarasy rampowe (tzw. zakosy) w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/76/5225/09 z 17.12.2009	
19	A/150	schody angielskie (tzw. pasaż angielski) w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/76/5225/09 z 17.12.2009	
20	A/150	most arkadowy (tzw. rzymski) w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5	KD/4401/76/5225/09 z 17.12.2009	
21	A/150	mostek nad „Głęboką Droga” w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich	dz. nr 1416/1	KD/4401/76/5225/09 z 17.12.2009	
22	A/150	rzeźby i elementy lapidarne: sarkofag Augusta i Zofii Czartoryskich w Zespole	ul. Czartoryskich 8, dz. nr 2416/5		Kl.V-Oa/7/44/59 z 19.01.1960

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

		Rezydencyjnym Czartoryskich			
23	A/1116	relikty wodociągu oraz ujęcia wody dla osady pałacowej, złożone z trzech stawów, rowów drenażowych z fragmentami oszalowania, ceglanej obudowy osadnika (studni), na działkach wskazanych w dec., w gran. wg zał. mapy	ul. Ceglana	WKZ- 1/KD/IV/87/4928/97 z 15.12.1997	
24	A/714	budynek stacji pomp z wieżą ciśnień (w parku pałacowym)	ul. Czartoryskich 8	KL.IV-7/31/76 z 09.11.1976	
25	A/708	dawny szpital św. Karola, wraz z przylegającym do skrzydła wschodniego murem i bramą wjazdową, w gran. parceli	ul. Czartoryskich 6a (d. nr 8)	KL.IV-7/10/76 z 29.03.1976	
26	A/854	budynek mieszkalny ze stróżówka, murowanym ogrodzeniem i terenem w gran. działki wskazanej w dec.	al. Królewska 3 (d. al. Jedności)	KL.IV.5349/4/83 z 08.04.1983	
27	A/857	dom (wg opisu w dec.) wraz z otoczeniem, tj. działką wskazaną w dec. wg zał. mapy	al. Królewska 11a (d. al. Jedności)	KL.IV.5349/7/83 z 17.05.1983 KD.5140.24.5.2015 z 16.09.2015	
28	A/1035	budynek, otoczenie z drzewostanem w gran. działki wskazanej w dec., wg zał. mapy	al. Królewska 19 (d. al. Jedności)	KL.IV.5349/30/20/91 z 19.12.1991	
29	A/911	dom, wg opisu w dec., na działce wskazanej w dec.	ul. Moniuszki 6	KL.IV.5349/35/85 z 04.07.1985	
30	A/804	budynek Liceum Ogólnokształcącego im. Ks. A. J. Czartoryskiego (d. Gimnazjum), z budynkiem portierni oraz budynek tzw. „dyrektorówki” z otoczeniem, w gran. działek wskazanych w dec. wg zał. planu	al. Partyzantów 12, 14, 16 (d. 12)	KL.IV.5349/8/80 z 07.08.1980 WKZ- KD/Rn/001/123/2459/ 93 z 21.12.1993	
31	A/404	dawny zajazd pocztowy	ul. 4-go Pułku Piechoty WP 4 i ul. Rybacka 2	Kl.V-7/128/69 z 09.05.1969	
32	A/801	budynek (wg opisu w decyzji) wraz z pozostałościami d. ogrodu, w gran. wg zał. wyrys	ul. Sieroszewskiego 4	KL.IV.5349/7/80 z 07.08.1980 WKZ- 1/KD/IV/31/2237/97 z 23.06.1997	
33	A/910	dom – na działce wskazanej w dec., wg opisu w dec.	ul. Skowieszyńska 12	KL.IV.5349/32/85 z 28.06.1985	
34	A/992	dom, wraz z otoczeniem	ul. Skowieszyńska 30	KL.IV.5349(56)89	

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

		wskazany na mapie (tj. w gran. działki)		z 17.11.1989	
35	A/940	cmentarz paraf., w gran. ogrodzenia, wg zał. planu	ul. Włostowicka	KL.IV.5349(19)87 z 15.05.1987	
36	A/878	budynek d. szkoły wiejskiej z przyległym terenem (wg. opisu w decyzji)	ul. Włostowicka 25 (d. 27)	KL.IV.5349/16/84 z 21.02.1984	
37	A/961	zespół kościoła parafialnego: kościół parafialny pw. św. Józefa Oblubieńca NMP, dzwonnica, kostnica, ogrodzenie cmentarza kościelnego z bramą, teren w gran. cmentarza kościelnego wraz z drzewostanem i tablicami nagrobnymi	ul. Włostowicka 61	KL.IV.5349(18)88 z 26.05.1988	orzeczenie PWRN w Lublinie z 26.05.1956, Kl.V-O/32/56/294
38	A/777	willa „Kruszyna”, wg opisu w decyzji	ul. Zielona 9	KL.IV.5349/1/79 z 06.02.1979	
39	A/890	willa „Duninów” na działce wskazanej w dec., w gran. wg zał. planu	ul. Zielona 32	KL.IV.5349/17/85 z 12.02.1985	
40	A/800	willa „Samotnia”, wg opisu w dec.	ul. Zielona 36 (d. 34)	KL.IV.5349/4/80 z 07.08.1980	
41	A/686	aleja pomiędzy Puławami a Bochohnicą, wraz ze szpalerami drzew		KL.IV-7/1/74 z 03.04.1974	

5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględniania zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Najbardziej wartościowe zbiory zabytków ruchomych stanowią wyposażenie dwóch kościołów i cerkwi oraz znajdują się w obrębie Zespołu Rezydencyjnego Czartoryskich. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych informacji o tych obiektach (Tabela nr 3).

Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w mieście Puławy

LP	OBIEKT/ZESPÓŁ OBIEKTÓW	NR WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW
1	11 obiektów znajdujących się w obrębie Zespołu Rezydencyjnego Czartoryskich: – sarkofag Augusta i Marii-Zofii Czartoryskich, rzeźba w kształcie rzymskiego pomnika nagrobnego (1800-1801 r.) aut. Maksymiliana Labourea – dwie rzeźby porfirowe przedstawiające lwy przed Świątynią Sybilli – rzeźba śpiąca puma (obecnie w Domu Gotyckim) – rzeźba ołtarzyk rzymski (obecnie we wnętrzu Świątyni Sybilli) – cztery grupy puttów pierwotnie nad bramą wjazdową i na bramie parkowej – obecnie na tarasie przy elewacji frontowej pałacu – rzeźba Tankred i Klorynda, aut. F. Lazariniego (w Domku Chińskim) – Stella Arabska – pomnik nagrobny tatarski (w Domku Chińskim)	B/370
2	11 pozycji wyposażenia dawnej kaplicy pałacowej (obecnie pw. Wniebowzięcia NMP), w której znajduje się dekoracja malarska kopuły	B/368
3	108 pozycji to wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Józefa przy ul. Włostowickiej	B/369
4	14 pozycji wyposażenia cerkwi prawosławnej pw. św. Równej Apostołom Marii Magdaleny	B/268

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., nr 113, poz. 661). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane).

Podstawą do sporządzenia Gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków. Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna ewidencja zabytków miasta Puławy została opracowana w 2015 r., przyjęta zarządzeniem nr A/109/2015 Prezydenta Miasta Puławy z dnia 24 czerwca 2015 r. Przy opracowaniu GPOnZ ewidencja została zaktualizowana. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków miasta Puławy przedstawia tabela poniżej (Tabela nr 4).

Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Puławy

LP.	ADRES	OBIEKT
1	al. Królewska 3	ogrodzenie
2	al. Królewska 3	budynek mieszkalny wraz z otoczeniem, ob. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
3	al. Królewska 3B	stróżówka, ob. Związek Sybiraków
4	al. Królewska 7 (d. 11A)	budynek mieszkalny wraz z otoczeniem, ob. budynek usługowy
5	al. Królewska 19	internat, ob. budynek Starostwa Powiatowego wraz z otoczeniem i drzewostanem
6	al. Partyzantów 12	budynek portierni
7	al. Partyzantów 14	budynek tzw. dyrektorówki
8	al. Partyzantów 16	gimnazjum, ob. I Liceum Ogólnokształcące im. Ks. A. J. Czartoryskiego z otoczeniem
9	Puławy	część obszaru miasta Puławy
10	Droga w kierunku Radomia (przedłużenie ul. marsz. Józefa Piłsudskiego)	most na Wiśle im. Prezydenta Ignacego Mościckiego
11	ul. 4 Pułku Piechoty Wojska Polskiego 2/ ul. marsz. Józefa Piłsudskiego	elektrownia miejska, ob. Okręgowe Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej
12	ul. 4 Pułku Piechoty Wojska Polskiego 4/ ul. Rybacka 1	zajazd pocztowy „Pod Pielgrzymem”, ob. hotel
13	ul. 4 Pułku Piechoty Wojska Polskiego 13B; 13D	budynek mieszkalny
14	ul. 6 Sierpnia 1	magistrat, ob. budynek usługowy
15	ul. 6 Sierpnia 2/ ul. marsz. Józefa Piłsudskiego	budynek mieszkalno-usługowy
16	ul. 6 Sierpnia 3	budynek dawnego syndykatu rolnego, ob. budynek mieszkalno-usługowy
17	ul. 6 Sierpnia 3	budynek dawnego syndykatu rolnego, ob. budynek mieszkalny
18	ul. 6 Sierpnia 3	magazyn zbożowy, ob. magazyn
19	ul. 6 Sierpnia 5	budynek Zarządu Dróg Wodnych,

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

		ob. Powiatowa Biblioteka Publiczna, Powiatowe Centrum Doskonalenia Zawodowego Nauczycieli
20	ul. 6 Sierpnia, dz. nr 106/1	stocznia rzeczna – pochylnia
21	ul. 6 Sierpnia, dz. nr 2852/3	kapliczka przydrożna (epidemiczna)
22	ul. Chrystiana Piotra Aignera 6	dzwonnica przy kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
23	ul. Chrystiana Piotra Aignera 8	plebania w zespole kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP
24	ul. Józefa Bema 8	budynek mieszkalny
25	ul. Ceglana, dz. nr 2788, 5649, 5813, 5814, 5815, 5816, 5828, 5893	relikt wodociągu oraz ujęcia wody dla osady pałacowej
26	ul. Czartoryskich 6A	brama i mur dawnego szpitala św. Karola Boromeusza
27	ul. Czartoryskich 6A	budynek gospodarczy dawnego szpitala św. Karola Boromeusza
28	ul. Czartoryskich 6A	szpital św. Karola Boromeusza, ob. muzeum
29	ul. Czartoryskich 6A	ogrodzenie dawnego szpitala św. Karola Boromeusza
30	ul. Czartoryskich 8	Altana Chińska tzw. Domek Chiński w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
31	ul. Czartoryskich 8	brama główna w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
32	ul. Czartoryskich 8	brama parkowa w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
33	ul. Czartoryskich 8	Brama Rzymska tzw. łuk rzymski w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
34	ul. Czartoryskich 8	budynek stacji pomp z wieżą ciśnień w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
35	ul. Czartoryskich 8	Dom Gotycki w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
36	ul. Czartoryskich 8	Domek Żółty tzw. Aleksandryjski w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
37	ul. Czartoryskich 8	groty w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
38	ul. Czartoryskich 8	kordegarda południowa w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
39	ul. Czartoryskich 8	kordegarda północna w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
40	ul. Czartoryskich 8	most arkadowy tzw. rzymski w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
41	ul. Czartoryskich 8	mostek nad fosą w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
42	ul. Czartoryskich 8	Pałac Czartoryskich w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich, ob. Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowy Instytut Badawczy oraz Muzeum Czartoryskich w Puławach
43	ul. Czartoryskich 8	park pałacowy w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
44	ul. Czartoryskich 8	rzeźby i elementy lapidarne: sarkofag Augusta i Zofii Czartoryskich w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
45	ul. Czartoryskich 8	Schody Angielskie tzw. pasaż angielski w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
46	ul. Czartoryskich 8	Świątynia Sybilli w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
47	ul. Czartoryskich 8	tarasy rampowe tzw. zakosy w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
48	ul. Czartoryskich 8	zabudowa willowa i mieszkalna byłych oficjalistów dworskich w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

49	ul. Henryka Dąbrowskiego 14	budynek mieszkalny
50	ul. Dęblińska 9, dz. nr 15/4	cmentarz prawosławny (zlikwidowany)
51	ul. Filtrowa 50	wieża ciśnień, ob. obserwatorium astronomiczne
52	ul. Głęboka 7A	Oranżeria tzw. Domek Grecki w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich, ob. Biblioteka Miejska w Puławach
53	ul. Głęboka, dz. nr 1416/1, 1416/2	mostek nad „Głęboką Droga” w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
54	ul. Michała Heidenreicha Kruka 9	budynek mieszkalny
55	ul. Kazimierska 2	Pałac Marynki w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
56	ul. Kazimierska 4	oficyna Pałacu Marynki
57	ul. Kazimierska, Włostowicka (droga na Bochoćnicę)	aleja pomiędzy Puławami a Bochoćnicą
58	ul. Jana Kilińskiego, dz. nr 992/1, 994/1, 994/2, 994/3, 994/4, 994/5, 994/6, 994/7, 994/8	cmentarz żydowski stary (zlikwidowany)
59	ul. Kolejowa, dz. nr 414/10, 414/13, 414/14, 414/17	zespół dworca kolejowego
60	ul. Józefa Ignacego Kraszewskiego 17	budynek mieszkalny
61	ul. Księżnej Izabelli 8	kamienica
62	ul. Lubelska 7A	cerkiew prawosławna pw. Świętej Trójcy, ob. kościół rzymskokatolicki pw. MB Różańcowej
63	ul. Lubelska 11	kasyno oficerskie
64	ul. Lubelska 92A	budynek instytutu „Górna Niwa”, ob. budynek mieszkalny
65	ul. Mokra 2A	budynek mieszkalny
66	ul. Stanisława Moniuszki 6	budynek mieszkalny
67	ul. Piotra Norblina 97, dz. nr 835/2	kapliczka Matki Boskiej
68	ul. Piaskowa, dz. nr 2/13, 941/17, 941/18, 941/19, 941/21, 941/22, 941/23, 941/24, 941/25, 941/27, 941/30, 941/48, 941/49, 941/50, 941/51	cmentarz żydowski nowy (zlikwidowany)
69	ul. Piaskowa, dz. nr 57/1	cmentarz wojenny z II wojny światowej
70	ul. Piaskowa, dz. nr 190, 191, 192, 193, 194, 197	cmentarz parafialny
71	ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 5; 5A	budynek mieszkalno-usługowy
72	ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 7; 9; 11	budynek mieszkalno-usługowy
73	ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 10	kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena w zespole kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP
74	ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 10	kaplica pałacowa, ob. kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich
75	ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 26	budynek mieszkalny
76	ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 30	hotel „Bristol”, ob. bank
77	ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 32	budynek mieszkalny
78	ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 41	budynek mieszkalny
79	ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 43	budynek mieszkalny
80	ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 65	budynek mieszkalny
81	ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 83	budynek mieszkalny, ob. budynek Urzędu Stanu Cywilnego

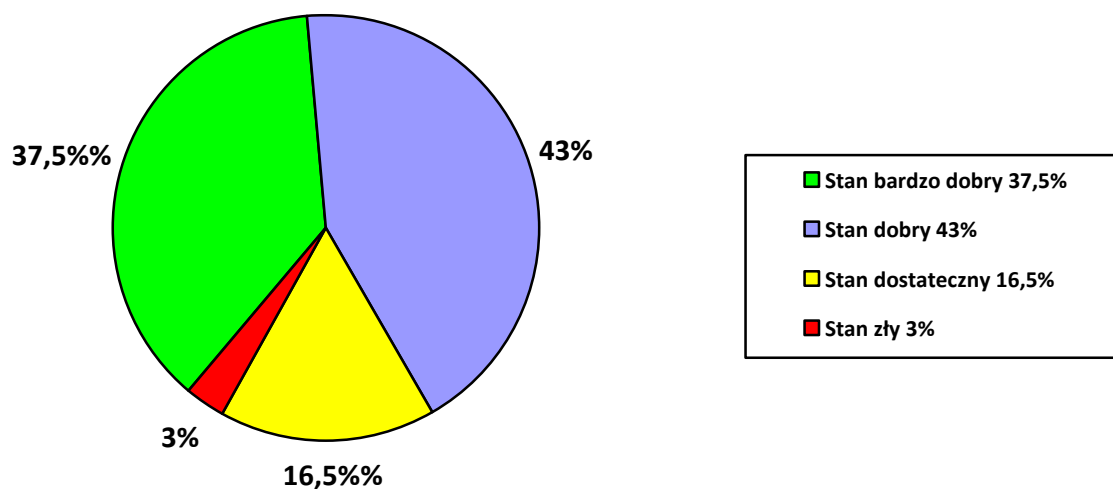
Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

82	ul. Wacława Sieroszewskiego 4	budynek z pozostałościami dawnego ogrodu
83	ul. Skowieszyńska 12	budynek mieszkalny
84	ul. Skowieszyńska 30	budynek mieszkalny z otoczeniem
85	ul. Włostowicka 2, dz. nr 21	cmentarz parafialny
86	ul. Włostowicka 25A	budynek dawnej szkoły wiejskiej z otoczeniem, ob. Muzeum Oświatowe
87	ul. Włostowicka 42	cmentarz przykościelny z drzewostanem i tablicami nagrobnymi w zespole kościoła parafialnego pw. św. Józefa Oblubieńca NMP
88	ul. Włostowicka 42	dzwonnica w zespole kościoła parafialnego pw. św. Józefa Oblubieńca NMP
89	ul. Włostowicka 42	kostnica w zespole kościoła parafialnego pw. św. Józefa Oblubieńca NMP
90	ul. Włostowicka 42	kościół parafialny pw. św. Józefa Oblubieńca NMP
91	ul. Włostowicka 42	ogrodzenie cmentarza przykościelnego z bramą w zespole kościoła parafialnego pw. św. Józefa Oblubieńca NMP
92	ul. Włostowicka, dz. nr 53/8	figura Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej
93	ul. Włostowicka, dz. nr 1338	pomnik odzyskania niepodległości
94	ul. Zielona 9	willa „Kruszyna”
95	ul. Zielona 19	młyn, ob. budynek biurowy
96	ul. Zielona 32	willa „Duninów”
97	ul. Zielona 36	willa „Samotnia”, ob. restauracja

* obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

PODSUMOWANIE

Na podstawie opracowanej w 2019 r. aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków, dokonano analizy stanu zachowania obiektów zabytkowych z terenu miasta Puławy. Stan faktyczny przedstawiono na wykresie:

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Analizując przedstawione dane, należy uznać, że stan techniczny zdecydowanej większości obiektów zabytkowych jest bardzo dobry lub dobry. Największą uwagę należy zwrócić na obiekty stanowiące ok. 3% ogólnego zasobu, znajdujące się w złym stanie technicznym. Obiekty te na chwilę obecną nie grożą zawaleniem, ale ich dalsza degradacja może doprowadzić do katastrofy budowlanej. Te obiekty to:

- dawny magazyn zbożowy na ul. 6 Sierpnia 3,
- most arkadowy w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich, znajdujący się w południowo-wschodniej części parku,
- willa „Kruszyna” przy ul. Zielonej 9.

Miasto Puławy jest właścicielem 4 obiektów zabytkowych. Stan zachowania tych obiektów jest bardzo dobry, poza Pałacem Marynki, który wymaga przeprowadzenia prac remontowo-konserwatorskich:

- oranżeria tzw. Domek Grecki w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich, ob. Biblioteka Miejska w Puławach, ul. Głęboka 7A – stan zachowania bardzo dobry;
- Pałac Marynki, ul. Kazimierska 2 – stan zachowania dostateczny; planowane jest wykonanie koncepcji architektoniczno-funkcjonalnej przebudowy zabytkowego Pałacu Marynki w Puławach (z zagospodarowaniem otoczenia) dla potrzeb jego przystosowania do celów muzealno-wystawienniczych, edukacyjnych i kulturalno-artystycznych, z ekspertyzami konstrukcyjno-budowlanymi i ekspertyzą techniczną dotyczącą stanu bezpieczeństwa pożarowego do 2022 r.;
- budynek mieszkalny, ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 43 – stan zachowania bardzo dobry;
- budynek mieszkalny, ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 83 – stan zachowania bardzo dobry.

5.6. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst – razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic miasta Puławy. Na terenie miasta znajduje się 29 stanowisk archeologicznych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wykaz stanowisk przedstawia tabela poniżej (Tabela nr 5). Stanowiska zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP 74-75, 74-76). W obrębie obszaru 74-75 wyznaczono jedno stanowisko – nr 4, relikty wodociągu z XVII w., w obrębie osady pałacowej. W obszarze 74-76 podczas prowadzonych prospekcji terenowych odkryto 25 stanowisk, zlokalizowanych głównie w części południowo-wschodniej miasta, tj. na terenie Włostowic. Są to w większości ślady osadnictwa (tj. punkty, na których zlokalizowano zabytki ruchome typu: ceramika, narzędzia krzemienne, metalowe, itp.) lub osady z wielu okresów chronologicznych, poczynając od neolitu (2 poł. IV – II tys. p.n.e), poprzez epokę brązu (II tys. p.n.e.), okres wpływów rzymskich (I – IV w. n.e.), wczesne średniowiecze (VI – poł. XIII w.) po czasy nowożytne. Stanowiska archeologiczne zlokalizowane są głównie na terenach prywatnych, na obszarach użytków rolnych, leśnych lub w obrębie zabudowy siedliskowej. W 2012 r.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

na zlecenie gminy Miasto Puławy zostały przeprowadzone archeologiczne powierzchniowe badania weryfikacyjne.

Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Tabela nr 5. Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z terenu miasta Puławy

LP.	NAZWA MIEJSCOWOŚCI	OBSZAR AZP	NR W MIEJSCOWOŚCI	NR NA OBSZARZE
1	Puławy	74-76	1	
2	Parchatka	74-76	12	60
3	Parchatka	74-76	13	61
4	Puławy	74-76	1	20
5	Puławy	74-76	2	46
6	Puławy	74-76	3	47
7	Puławy	74-75	4	4
8	Puławy	74-76	18	88
9	Puławy-Włostowice	74-76	13	78
10	Puławy-Włostowice	74-76	16	81
11	Puławy-Włostowice	74-76	17	87
12	Skowieszyn	75-76	4	42
13	Skowieszyn	74-76	14	42
14	Włostowice	74-76	1	43
15	Włostowice	74-76	2	44
16	Włostowice	74-76	3	45
17	Włostowice	74-76	16	67
18	Włostowice	74-76	17	68
19	Włostowice	74-76	4	69
20	Włostowice	74-76	5	70
21	Włostowice	74-76	6	71
22	Włostowice	74-76	7	72
23	Włostowice	74-76	8	73
24	Włostowice	74-76	9	74
25	Włostowice	74-76	10	75
26	Włostowice	74-76	11	76
27	Włostowice	74-76	12	77
28	Włostowice	74-76	14	79
29	Włostowice	74-76	15	80

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2003 r. nr 164, poz. 1587). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

norm prawnych ustalonych w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta bądź wsi winny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia badań archeologicznych.

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej została przedstawiona analiza SWOT (Tabela nr 6), która skoncentrowana jest wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego miasta Puławy. Obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe miasta oraz podobne analizy przeprowadzone dla innych dokumentów strategicznych miasta.

W Tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju miasta. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego GPONZ – konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Dziedzictwo miasta tworzy bowiem jego historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

Tabela nr 6. Analiza SWOT

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTA PUŁAWY	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • otwartość i przychyłność władz samorządowych; • atrakcyjne położenie miasta, sprzyjające rozwojowi turystyki; • dobra drogowa i kolejowa dostępność komunikacyjna; • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obejmujące ochroną obiekty zabytkowe na terenie miasta; • uchwała w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków; • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • unikatowy w skali kraju Zespół Rezydencyjny Czartoryskich; • zachowane obiekty sakralne o wysokiej wartości kulturowej; • duża powierzchnia terenów zielonych; • walory przyrodnicze miasta – obszary objęte ochroną; • działalność Muzeum Czartoryskich w Puławach; • znana marka i dobry wizerunek Puław; • aktywne działanie organizacji pozarządowych o charakterze kulturalnym; • obecność regionalistów i znawców lokalnej historii; • systematyczne opracowywanie sprawozdań z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami; • filozofia wypływająca ze sloganu promocyjnego miasta „PUŁAWY z myślą o człowieku”. 	<ul style="list-style-type: none"> • niezadawalający stan zachowania części obiektów zabytkowych; • brak wyraźnie zaznaczonego centrum miasta; • zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych rejestru zabytków; • niespójność architektoniczna; • intensywny ruch samochodowy prowadzony ulicami centrum miasta; • brak jednolitego oznakowania obiektów, w tym tablic, reklam, neonów itp.; • niewystarczająca popularyzacja wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków; • niewystarczające środki finansowe w budżecie miasta na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego; • brak środków na prowadzenie dokładnych badań architektonicznych i historycznych.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie w większym stopniu dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i programach rozwojowych gminy oraz powiązanie promocji zabytków z turystyką; • duży potencjał Zespołu Rezydencyjnego Czartoryskich, jako obiektu przyciągającego turystów; • bliskość Kazimierza Dolnego i Nałęczowa, przyciągającego dużą liczbę turystów i wczasowiczów; • bezpośrednie sąsiedztwo rzeki Wisły i związana z tym atrakcyjność w zakresie turystyki wodnej; • dobra komunikacja z miastem wojewódzkim – Lublinem oraz stolicą; • rozwój współpracy między władzami miasta Puławy i władzami powiatu puławskiego; • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • kreatywność inwestorów turystycznych; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie miasta; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego. 	<ul style="list-style-type: none"> • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu miasta, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych na terenie miasta; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką, architektury niezgodnej z lokalnymi tradycjami.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju miasta Puławy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W GPOnZ wyznaczono dwa priorytety, cele szczegółowe oraz działania, co stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Puławy na lata 2015 – 2018. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji działań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po dwóch latach przez władze miasta sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabelach 7 i 8.

Zrealizowanie GPOnZ zakłada się w perspektywie długofalowej, wieloletniej, gdzie ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom miasta właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Tabela nr 7. Zadania w ramach Priorytetu I

PRIORYTET I: Dbalność o zachowanie istniejących walorów zabytkowych.	
Cel szczegółowy I.1: Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych.	
DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
I.1.1. Przeznaczenie środków finansowych z budżetu miasta na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Czy przekazano środki? W jakiej kwocie? Ile osób było zainteresowanych? Jakich to dotyczyło obiektów (rejestrowych, ujętych w GEZ)? Jaki był zakres zaplanowanych lub przeprowadzonych prac?
I.1.2. Prowadzenie monitoringu możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.	Bieżący monitoring

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

I.1.3. Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych.	Ilość chętnych osób do złożenia wniosków, ilość złożonych wniosków
Cel szczegółowy I.2: Odpowiednia ekspozycja i promocja najcenniejszych obiektów.	
DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
I.2.1. Publikowanie folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających mieszkańcom i turystom zasoby historyczne.	Czy, co i gdzie publikowano? Z kim współpracowano? Jaka była ilość publikacji? Jakich obiektów dotyczyły?
I.2.2. Atrakcyjne przedstawianie obiektów za pomocą iluminacji, tworzenia punktów widokowych, prezentacji multimedialnych i muzycznych.	Czy i jakie punkty widokowe utworzono? Podczas jakich wydarzeń zastosowano iluminację obiektów zabytkowych? Jakie obiekty były podświetlone? Jaka była ilość oświetlonych obiektów? Z kim współpracowano? Jaka była wartość poniesionych środków?
Cel szczegółowy I.3: Dbalność o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy.	
DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
I.3.1. Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi.	Jakie obiekty zostały powiązane z dokumentami planistycznymi? Jakie zapisy w planach się zmieniły lub pojawiły? Jakich obiektów dotyczyły? W jakich i ilu dokumentach?
I.3.2. Realizacja zasad ochrony konserwatorskiej w odniesieniu do historycznego układu urbanistycznego.	Jakie działania wykonano? Co zaplanowano? Gdzie znalazły się zapisy? Jakich obiektów dotyczyły?
I.3.3. Bieżące zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. Zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nieuwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie miasta; 2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną; 3. Skreślenia z ewidencji obiektów przebudowanych, które utraciły swoje walory lub obiektów wyburzonych.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji
I.3.4. Stworzenie koncepcji mających na celu rozszerzenie funkcji centrum miasta, takich jak np. zamknięcie ruchu kołowego na ul. Piłsudskiego, procesy tworzenia przestrzeni, która stanie się przyszłym centrum, poprawa komunikacji z terenem mariny w Puławach.	Czy stworzono koncepcje? Jaki jest ich zakres? Czy wpłynęło to za poprawę komunikacji? Jaka była ilość zaplanowanych i wydanych środków?
I.3.5. Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków	Ile i gdzie przeprowadzono kontrole? Jakie są ich wyniki?

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

stanowiących własność miasta, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów.	Jaki jest stan zachowania obiektów? Czy został wykonany plan remontów? Jeśli tak, to dla ilu obiektów?
I.3.6. Wsparcie akcji mających na celu odrestaurowanie lub uporządkowanie obiektów zabytkowych, cennych z punktu widzenia lokalnej społeczności oraz propagowanie lokalnej kultury i tradycji dziedzictwa kulturowego Puław we współpracy ze stowarzyszeniami.	Jakie i ile akcji wspierano? Z kim współpracowano? Jaka była ilość zaplanowanych i podjętych działań? Jaki był ich zakres? Jak była wartość finansowa przedsięwzięcia?
Cel szczegółowy I.4: Dbalność o nekropolie i miejsca pamięci narodowej oraz tereny zielone z terenu miasta.	
DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
I.4.1. Stała opieka nad pomnikami i miejscami pamięci, utrzymanie cmentarzy komunalnych i obiektów grobownictwa wojennego na cmentarzu wojskowym.	Jakie działania wykonywane są regularnie? A jakie nieregularnie? Jakich obiektów dotyczą? Czy zakres działań uzgadniany jest z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków? Jaka jest wartość planowanych i wydatkowanych środków? Czy działania mają charakter stały czy doraźny?
I.4.2. Porządkowanie mogił m.in. na cmentarzu włostowickim stanowiących miejsca pamięci, a także tych pozostających w utrzymaniu miasta oraz wykonywanie niezbędnych prac w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	
I.4.3. Utrzymanie w dobrym stanie terenów zielonych, określenie potrzeb i zakresu prac w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	
Cel szczegółowy I.5: Współpraca z innymi podmiotami administrującymi obiektami zabytkowymi oraz określanie warunków współpracy z nimi.	
DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
I.5.1. Współpraca miasta ze związkami wyznaniowymi będącymi właścicielami i zarządcami zabytków sakralnych (kościół, cmentarze), umożliwiającą wspieranie ich działań przy podejmowaniu niezbędnych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych.	Z kim współpracowano? W jakim zakresie? Jaka była wartość zaplanowanych i poniesionych środków?
I.5.2. Współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi na terenie Puław.	
I.5.3. Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich).	Jaka była ilość osób zainteresowanych? Ile wniosków złożono? Jaka była wartość pozyskanych funduszy? Na jakie obiekty? Z kim współpracowano?

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Cel szczegółowy I.6. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.	
DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
I.6.1. Dotarcie do jak największej ilości osób/właścicieli obiektów zabytkowych, informując o możliwości dotacji na obiekty wpisane do rejestru zabytków.	W jaki sposób przekazywano informacje? Jaka była ilość osób zainteresowanych? Ile wniosków złożono?
I.6.2. Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków: stanowiących własność miasta, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów.	Ile kontroli przeprowadzono? Ile obiektów wymaga remontów/konserwacji?
I.6.3. Określenie zasad dotyczących umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych, ujętych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz zasad dotyczących funkcjonowania, lokalizacji i wystroju sezonowych ogródków gastronomicznych w obszarze zabytkowego układu urbanistycznego miasta w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Czy i jakie zasady zostały określone? Czy dotyczą konkretnych obiektów, jeśli tak, to jakich? Czy umieszczono zapisy w MPZP?
I.6.4. Oznakowanie obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wraz ze zdjęciami poprzez dodanie warstwy w Systemie Informacji Przestrzennej.	Czy wprowadzono obiekty do systemu?

Tabela nr 8. Zadania w ramach Priorytetu II

PRIORYTET II: Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego w polityce rozwoju miasta.	
Cel szczegółowy II.1: Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego.	
DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
II.1.1. Rozwijanie istniejących produktów turystycznych oraz tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów.	Jakie produkty turystyczne były rozwijane? W jakim zakresie i w jaki sposób? Z kim współpracowano? Z jakimi obiektami były związane? Jaka była wartość poniesionych środków?
II.1.2. Organizacja lub kontynuacja organizacji imprez, związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym.	Ile zorganizowano imprez? Czego dotyczyły? Jaka ilość osób wzięła w nich udział? Z kim współpracowano?
II.1.3. Realizacja poprzez Centrum Informacji Turystycznej w Puławach zadań związanych z promocją dziedzictwa kulturowego.	Jakie działania zaplanowano/zrealizowano? Jakie były formy współpracy? Jaka była

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

	wartość zaplanowanych/poniesionych środków?
II.1.4. Dbalność o odpowiednią jakość ekspozycji muzealnej w Muzeum Czartoryskich.	W jaki sposób dbano o ekspozycje? Czy planowano i wprowadzono zmiany? W jakim zakresie? Jaka była wartość zaplanowanych/poniesionych środków?
Cel szczegółowy II.2: Wykorzystanie Internetu i multimediiów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych.	
DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
II.2.1. Systematyczna aktualizacja miejskiej strony internetowej w obszarze informacji związanych z zabytkami, gminną ewidencją zabytków, nowoodkrytymi stanowiskami archeologicznymi itp.	Czy miejska strona była aktualizowana? W jakim zakresie? Jaka była ilość osób ją odwiedzających?
Cel szczegółowy II.3: Promocja Puław na forum krajowym i zagranicznym wraz z dostosowaniem miasta do zwiększonego ruchu turystycznego.	
DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
II.3.1. Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych poświęconych dziedzictwu kulturowemu miasta.	Jaka była ilość zorganizowanych imprez? Gdzie się odbyły? Czego dotyczyły? Ile osób w nich uczestniczyło? Jaka była wartość poniesionych środków?
II.3.2. Rozwój działalności Centrum Informacji Turystycznej.	W jaki sposób rozwijano CIT? Czy były to działania jednorazowe czy cykliczne? Czy realizowane działania wpłynęły na zwiększenie ruchu turystycznego? Jaka była wartość poniesionych środków? Z kim współpracowano?
II.3.3. Dostosowanie powierzchni Muzeum Czartoryskich do zwiększonego ruchu turystycznego w tym dla osób niepełnosprawnych.	Czy dokonano takich zmian? W jakiej formie? Czy wpłynęło to na zwiększenie ruchu turystycznego? Jaka była wartość poniesionych środków? Z kim współpracowano?

Poza wyżej wymienionymi działaniami w kolejnych latach realizowane będą konkretne działania:

– W 2018 r. zlecono opracowanie „Wielobranżowej koncepcji architektoniczno-funkcjonalnej przebudowy zabytkowego Pałacu Marynki w Puławach (z zagospodarowaniem otoczenia) dla potrzeb jego przystosowania do celów muzealno-wystawienniczych, edukacyjnych i kulturalno-artystycznych,

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

z ekspertyzami konstrukcyjno-budowlanymi i ekspertyzą techniczną dotyczącą stanu bezpieczeństwa pożarowego. Do 2022 r. planuje się uzgodnienie koncepcji architektoniczno-budowlanej przebudowy Pałacu Marynki z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz uzyskanie wytycznych konserwatorskich przebudowy i uzyskanie pozwolenia na budowę oraz rozpoczęcie prac budowlanych.

W 2019 r. Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa - Państwowy Instytut Badawczy zaplanował realizację następujących zadań:

- Termomodernizację Budynku Warsztatowego – koszt 850 066,31 zł, sposób finansowania – dofinansowanie z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wykonanie parkietu w Sali Kolumnowej Pałacu dla Centralnej Biblioteki Rolniczej o/Puławy – koszt 49 200,00 zł, sposób finansowania – środki własne IUNG-PIB;
- Prace konserwatorskie przy zabytkach ruchomych (putta) – koszt 54 169,98 zł, sposób finansowania – planowane pozyskanie środków od Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- Wykonanie hydrantów wewnętrznych w Pałacu – koszt 369 000,00 zł, sposób finansowania – środki własne IUNG-PIB;
- Rewitalizacja zieleni w parku – koszt 100 000,00 zł, sposób finansowania – dofinansowanie Urzędu Miasta Puławy, środki własne IUNG-PIB;

Zadania na następne lata uzależnione od stanu środków własnych Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa PIB oraz od wysokości środków finansowych pozyskanych z innych źródeł. Przewiduje się następujące prace:

- Naprawę alejki przy Świątyni Sybilli – koszt 36 900,00 zł;
- Remont mostku rzymskiego w Parku – koszt 12 300,00 zł;
- Rozbiórkę szklarni i palmiarni oraz istniejących fundamentów w Dolnym Ogrodzie – koszt 30 750,00 zł;
- Remont budynku Powielarni – koszt 73 450,40 zł;
- Remont bramy przy ul. Izabelli – koszt 38 241,36 zł;
- Remont bramy wewnętrznej – koszt 17 003,04 zł.

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

• instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- dokumenty wydawane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- uchwały miejscowego samorządu odnoszące się do zagadnień regulujących kształtowanie przestrzeni.

• instrumenty finansowe:

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością miasta;
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujęte w gminnej ewidencji zabytków;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

– współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego-prywatnego” (PPP).

• **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego miasta Puławy;
- edukacja kulturowa;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju miasta;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów miasta, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju miasta, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta;
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- dotacje wojewódzkie i powiatowe;

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

- dotacje gminne;
 - Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
 - Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
 - Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW);
 - programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
 - promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
 - fundusze od fundacji;
 - Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.
- **źródła zagraniczne:**
- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych, m.in. RPO, POiS (Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko);
 - źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 – 2020;
 - źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Środki Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie** – przyznawane są zgodnie z uchwałą o ochronie zabytków Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Terminy składania wniosków:

- prace planowane – do 28 lutego roku w którym dotacja ma być udzielona;
- refundacja – do 30 czerwca roku, w którym dotacja ma być udzielona, na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Rady Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

• **Środki z budżetu Województwa Lubelskiego** – reguluje uchwała nr XXXVIII/682/09 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 9 grudnia 2009 r. zmieniająca uchwałę w sprawie zasad udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie i restauratorskie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Nabór wniosków o udzielenie dotacji odbywa się w systemie ciągłym od 1 stycznia do dnia 31 maja roku, w którym dotacja ma być udzielona. Wnioski weryfikowane są przez komórkę organizacyjną Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego właściwą do spraw kultury pod względem formalnym i merytorycznym zgodnie z kolejnością wpływu, do momentu wyczerpania środków w budżecie na dany rok. Dotacja nie może być udzielona, jeżeli obiekt był własnością Województwa Lubelskiego lub Skarbu Państwa, a od daty zbycia obiektu na rzecz innego właściciela upłynęło mniej niż 5 lat.

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 506) dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

• **Środki z budżetu Miasta Puławy** – przyznawane są zgodnie z uchwałą nr XLIX/469/18 Rady Miasta Puławy z dnia 22 lutego 2018 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Wniosek o przyznanie dotacji na następny rok budżetowy należy składać do Prezydenta Miasta Puławy w terminie do 15 września każdego roku. Zakres dotacji, jej wysokość oraz nazwę podmiotu otrzymującego dotację określa uchwała budżetowa. Podstawą rozliczenia dotacji jest sprawozdanie z wykonania prac lub robót, które podmiot otrzymujący dotację składa Prezydentowi Miasta Puławy w terminie 30 dni od dnia zakończenia prac lub robót wraz z protokołem odbioru lub innym dokumentem potwierdzającym wykonanie prac.

• **Konkurs „Zabytek Zadbany”**

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- a) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- b) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- c) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- d) Architektura i budownictwo drewniane;
- e) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- f) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię Działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 – 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Program Kultura – Interwencje

Celem strategicznym Programu Kultura – Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony został z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Kary administracyjne są nakładane przez Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• Program „Niepodległa” na lata 2017 – 2021

Program dotacyjny „Niepodległa”, skierowany do organizacji pozarządowych i samorządowych instytucji kultury, ma wspierać organizatorów obchodów stulecia odzyskania niepodległości, którzy planują przygotowanie wydarzeń lokalnych i regionalnych. Budżet na dofinansowanie działań w ramach tego programu wynosi 6 milionów zł, a pojedynczy wniosek może uzyskać dotację od 8 do 150 tys. zł. Od organizatorów wymagane jest zapewnienie 15% udziału własnego. Rodzaje kwalifikujących się zadań: festiwale, koncerty, spektakle; wytyczenie

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

i oznakowanie szlaków tematycznych i historycznych, tworzenie archiwów historii mówionej i archiwów społecznych, projekty animacyjno-edukacyjne, oparte na interakcji i współdziałaniu, np.: warsztaty, gry terenowe, questy, wystawy wraz z katalogami i publikacje.

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2019, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

• Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 – 2020

Można wyróżnić trzy typy programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014 – 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma na celu wzmocnienie współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

• Kreatywna Europa

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten jest realizowany w latach 2014 – 2020 i zawiera trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

• Program Europa dla Obywateli 2014 – 2020

Powyższy program jest kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli państw członkowskich.

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

– pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: „Pamięć i Obywatelstwo europejskie” oraz „Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie”, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacją”, sprowadzające się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

• Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego – alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

• Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)

W latach 2009 – 2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 EUR w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju danych na temat funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych do istniejących zasadach i priorytetach wsparcia.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

• Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, są środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

• Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 został przyjęty decyzją Komisji Europejskiej C(2015)887 dnia 12 lutego 2015 r. Jest to podstawowy dokument służącym realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020.

Działania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają się w celu tematycznym nr 6: Zachowanie i ochrona środowiska oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami, w Priorytecie inwestycyjnym 6 c: Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Jako uzasadnienie wybranego priorytetu wskazano, że zgodnie z celami UE, niezbędne są inwestycje w infrastrukturę, które wpłyną na zwiększenie możliwości zatrudnienia, w perspektywie długookresowej poprzez podniesienie konkurencyjności regionu. Dostrzeżono potencjalne możliwości w obszarze infrastruktury turystycznej i kulturalnej wykorzystującej walory przyrodniczo-krajobrazowe, czyste środowisko, a także bogactwo dziejów oraz spuściznę wielu przenikających się kultur.

Strategia inwestycyjna Programu zakłada dofinansowanie zadań realizowanych w ramach celów szczegółowych: Zwiększona dostępność zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu i Wzmocnione mechanizmy ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej w regionie w łącznej kwocie 70 707 126,00 EURO, co stanowi 3,17 % EFRR w ramach osi priorytetowej 7 Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Wkład krajowy 12 477 729,00 EURO. Oś priorytetowa 7 będzie realizowana m.in. poprzez priorytet: 6 c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Działanie ma na celu zwiększenie dostępności zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego jednego z ciekawszych kulturowo regionów Polski. Stwierdza się, że bogactwo tradycji i czyste środowisko nie są w pełni wykorzystywane dla tworzenia dochodu i nowych miejsc pracy. Jako przyczynę braku możliwości całkowitego wykorzystania potencjału regionu ustalono niedostateczny stan infrastruktury kultury i turystyki.

10. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest miasto Puławy;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze miasta Puławy.

Miasto Puławy jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 4 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, z czego 2 wpisane są do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 9).

Tabela nr 9. Wykaz obiektów zabytkowych będących własnością miasta Puławy

LP.	ADRES	OBIEKT
1	ul. Głęboka 7A	Oranżeria tzw. Domek Grecki w Zespole Rezydencyjnym Czartoryskich, ob. Biblioteka Miejska w Puławach
2	ul. Kazimierska 2	Pałac Marynki
3	ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 43	budynek mieszkalny
4	ul. marsz. Józefa Piłsudskiego 83	budynek mieszkalny

* obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

Wyrazem świadomej polityki miasta Puławy w zakresie ochrony zabytków są działania aktywizujące właścicieli obiektów zabytkowych. Cel ten jest realizowany w drodze przydzielania dotacji z budżetu miasta dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Środki na zabytki zabezpieczane są w zależności od wniosków.

W ostatnich latach (2015 – 2018) miasto udzieliło dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków w kwocie **263 000,00 zł**. Szczegóły przyznanych dotacji przedstawia Tabela nr 10.

Tabela nr 10. Wykaz dotacji udzielonych z budżetu gminy miasto Puławy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków w latach 2015 – 2018

ROK 2015			
LP.	NAZWA ZADANIA	PODMIOT DOTOWANY	KWOTA
1	Remont alejek na Cmentarzu Włostowickim w Puławach-II etap	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Józefa w Puławach	30 000 zł
2	Remont historycznego dojścia pieszego od ul. Piłsudskiego na teren kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Puławach	Parafia Rzymskokatolicka pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Puławach	70 000 zł
3	Renowacja zabytkowych ikon w cerkwi pw. św. Równiej Apostołów Marii Magdaleny	Parafia Prawosławna pw. św. Równiej Apostołów Marii Magdaleny w Puławach	3 000 zł
ROK 2018			
1	Remont zabytkowego muru wokół kościoła z umieszczonymi w nim pamiątkowymi tablicami nagrobnymi z XVIII i XIX w.	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Józefa w Puławach	80 000,00 zł
2	Wykonanie renowacji zabytkowej dzwonnicy z jej przebudową na budynek gospodarczo-sanitarny przy	Parafia Rzymskokatolicka pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Puławach	80 000,00 zł

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

	kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Puławach		
--	---	--	--

PODSUMOWANIE

GPOnZ stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kultury. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kultury. Opracowanie służyć będzie rozwojowi miasta przez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania tzw. priorytety szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

Określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane;
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska;
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
15. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta Puławy;
16. Gminny program opieki nad zabytkami miasta Puławy na lata 2015 – 2018;
17. Materiały konserwatorskie udostępnione przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie;
18. Gawinowska T., Zespół parkowo-pałacowy w Puławach, Towarzystwo Przyjaciół Puław, Puławy 1997;
19. Turski S., Lubelszczyzna. Przewodnik, M. Wyszowski, M. Kucharczyk, Lublin: Wydawnictwo BESPOL, 2006, s. 95-96;
20. Przewodniki – Przewodnik Puławy aktywnie; Puławy i okolice, przewodnik turystyczny;
21. www.pulawy.eu;
22. <https://www.mnkd.pl/index.php?r=410&l=pl>;
23. <https://polskazachwyca.pl/ciekawostki/pulawy-rezydencja-czartoryskich-ktora-zmienila-historie/>;
24. http://ogrodpulawski.man.pulawy.pl/zabytkowe_budowle.html;
25. <http://historiaiung.pulawy.pl>;
26. www.stat.gov.pl/gus;
27. www.isap.sejm.gov.pl;

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Puławy na lata 2019 – 2022

12. Spis tabel i zdjęć

1. Tabela nr 1. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Puławy;
2. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu miasta Puławy;
3. Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu miasta Puławy;
4. Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Puławy;
5. Tabela nr 5. Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z terenu miasta Puławy;
6. Tabela nr 6. Analiza SWOT;
7. Tabela nr 7. Zadania w ramach Priorytetu I;
8. Tabela nr 8. Zadania w ramach Priorytetu II;
9. Tabela nr 9. Wykaz obiektów zabytkowych będących własnością miasta Puławy;
10. Tabela nr 10. Wykaz dotacji udzielonych z budżetu gminy miasto Puławy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków w latach 2014 – 2018;
11. Zdjęcia nr 1, 2. Pałac Czartoryskich, ob. Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowy Instytut Badawczy oraz Muzeum Czartoryskich w Puławach, ul. Czartoryskich 8c Czartoryskich;
12. Zdjęcie nr 3. Pałac Marynki, ul. Kazimierska 2;
13. Zdjęcie nr 4. Dom Gotycki, ul. Czartoryskich 8;
14. Zdjęcie nr 5. Świątynia Sybilli, ul. Czartoryskich 8;
15. Zdjęcie nr 6. Domek Żółty (zwany Aleksandryjskim), ul. Czartoryskich 8;
16. Zdjęcie nr 7. Oranżeria, tzw. Domek Grecki, ob. Biblioteka Miejska w Puławach, ul. Głęboka 7A;
17. Zdjęcie nr 8. Altana Chińska, ul. Czartoryskich 8;
18. Zdjęcie nr 9. Brama Rzymska, ul. Czartoryskich 8;
19. Zdjęcie nr 10. Sarkofag, ul. Czartoryskich 8, autor Zdzisław Barut, źródło: http://www.polskiekrajobrazy.pl/Galerie/552:Puławy/105854:Sarkofag_r._przy_Dzikiej_Promena_dzie.html, data dostępu 18.02.2019 r.;
20. Zdjęcia nr 11,12. Kościół parafialny pw. św. Józefa, ul. Włostowicka 42;
21. Zdjęcie nr 13. Kaplica pałacowa, ob. kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, ul. Piłsudskiego 10;
22. Zdjęcie nr 14. Cerkiew prawosławna pw. św. Trójcy, ob. kościół rzymskokatolicki pw. MB Różańcowej, ul. Lubelska 7A;
23. Zdjęcia nr 15, 16. Dawny Szpital św. Karola Boromeusza z bramą i murem, ob. muzeum, ul. Czartoryskich 6A;
24. Zdjęcie nr 17. Zajazd pocztowy „Pod Pielgrzymem”, ob. hotel, ul. 4-go Pułku Piechoty WP 4 – Rybacka 1;
25. Zdjęcie nr 18. Internat, ob. budynek Starostwa Powiatowego wraz z otoczeniem i drzewostanem, al. Królewska 19;
26. Zdjęcie nr 19. Willa „Duninów”, ul. Zielona 32;
27. Zdjęcie nr 20. Willa „Samotnia”, ob. restauracja, ul. Zielona 36.